

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
із навчальної дисципліни
«ФІЛОСОФІЯ»
підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
для усіх спеціальностей**

Укладачі:

Канд.філос.наук, доц. Скиртач В.М.

Канд.філос.наук, доц. Алієва О.Г.

Канд.філос.наук, доц. Дьяковська Г.О.

Канд.філос.наук, доц. Мартинов Р.С.

Слов'янськ – 2024 р.

УДК 378.016:1(072)

М54

Методичні вказівки до практичних занять із навчальної дисципліни «Філософія» складені відповідно до освітньо-професійних програм та навчального плану підготовки студентів першого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – бакалавр.

Методичні вказівки до практичних занять розроблені на допомогу студентам денної та заочної форми навчання у підготовці до практичних занять з курсу «Філософія». Матеріали до практичних занять розраховані для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для спеціальностей: 011 Освітні, педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 12 Дошкільна освіта, 014 Середня освіта (Математика), 014 Середня освіта (Фізика), 014 Середня освіта (Інформатика), 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини), 014 Середня освіта (Українська мова і література), 014 Середня освіта (Українська мова і література), 014 Середня освіта (Мова і література (російська)) 014 Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька)), 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології), 014 Середня освіта (Фізична культура), 015 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 016 Спеціальна освіта, 053 Психологія, 071 Облік і оподаткування, 073 Менеджмент, 227 Фізична терапія, ерготерапія, 231 Соціальна робота, 232 Соціальне забезпечення, 035 Філологія (германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, надають можливість бакалавру поглиблено засвоїти специфіку філософського виміру людини, природи, суспільства.

Методичні вказівки включають: методичні поради, тематичне планування самостійної роботи, питання для самопідготовки, основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю, варіанти контрольних робіт, методичні рекомендації до форм проведення практичних занять, есе, презентації, література.

Укладачі: доц. Скиртач В.М., доц. Алієва О.Г., доц. Дьяковська Г.О., доц. Мартинов Р.С.

Рецензенти:

Богданова Н.Г., доктор філос. наук, проф. кафедри освітніх технологій і охорони праці Української інженерно-педагогічної академії (УНПП, м.Бахмут).

Степанов В.В., канд.філос.наук, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ»ДДПУ»

Методичні вказівки до практичних занять із навчальної
дисципліни «Філософія»

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри філософії,
історії та соціально-гуманітарних дисциплін
від 08.02. 2024 р. протокол № 7

Рекомендовано до впровадження вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
Від 21.03. 2024 р. протокол № 6

ПЕРЕДМОВА

Пропоноване методичне видання спрямоване на активізацію самостійної роботи студентів, на самостійне опрацювання спеціальної літератури. Питання побудовані у відповідності із лекційним курсом та тематикою і планами семінарських занять, що дозволяє створити цілісне сприйняття предмета.

Зміст дисципліни «Філософія» реалізується в процесі вивчення трьох блоків: теоретичного, практичного та самостійної роботи.

Теоретичний блок передбачає засвоєння теоретичних знань: предмет і завдання філософії, основні терміни, поняття, концепції, дискусійні проблеми; суспільні явища, процеси, події, аналіз та узагальнення фактів.

Практичний блок включає оволодіння навичками і методами наукової полеміки, логіки і культури мислення; вміння аргументовано, і переконливо висловлювати свою точку зору; підготовка реферативних повідомлень, наукових доповідей і есе з актуальних філософських проблем.

Самостійна робота передбачає вміння працювати з різноманітними джерелами, словниками; здійснювати пошук інформації з відповідної філософської проблематики; систематизувати матеріал; робити самостійний аналіз і узагальнення. Робота студентів проводиться згідно з планами лекцій, семінарських занять, запитань та завдань до самостійної роботи.

Загальні методичні рекомендації до вивчення при проведенні практичних занять з дисципліни «Філософія»

Практичне заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначеної теми, до якої бакалаври готують тези виступів на підставі індивідуально виконаного завдання. Практичні заняття проводяться з основних тем навчальної програми, і вони є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Головна мета практичних занять — опанування бакалаврами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, навчання їх елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Види проведення практичних занять можуть бути різноманітними. Вони залежать від змісту і особливостей теми, складу бакалаврів. Найбільш поширеними видами практичних занять з філософії є: відповіді на питання, розгорнута бесіда, виступи з рефератами, презентаціями, есе, доповідями, інтерактивна дискусія, круглий стіл тощо.

При підготовці до практичних занять кожен бакалавр повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і продумати свої лекційні записи, які відносяться до теми практичного заняття; познайомитись з рекомендованою, до цієї теми, літературою; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Бакалаврам необхідно відвідувати кожне практичне заняття. Пропуск позбавляє студента можливості усвідомити, закріпити та отримати цілісне уявлення по тій чи іншій темі.

Проведення практичного заняття.

1) практичне заняття починається вступним словом викладача, в якому він розкриває значення теми і цілі заняття, форми і методи його проведення;

2) більшість практичних занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань студентів, перевіряє виконання їх завдань самостійної роботи;

3) розкриваючи зміст того чи іншого питання теми практичного заняття повинен пов'язувати матеріал з актуальними проблемами сучасності;

4) бакалаври повинні уважно слухати виступи своїх одногрупників і брати активну участь у практичних заняттях, це прищеплює навички участі у дискусії, аналізу різних точок зору, вміння відстоювати власну позицію;

5) систематичні виступи на практичних заняттях сприяють поповненню словарного запасу, а також вмінню лаконічно і точно висловлювати свої думки;

6) кожному студенту необхідно постійно вдосконалювати навички володіння правильного вживання фахових понять і термінів.

7) після закінчення виступу студента відбувається обговорення проблеми. При цьому викладач не тільки направляє обговорення на розкриття вузлових питань, але і дає змогу виступити усім учасникам заняття;

8) завершується практичне заняття заключним словом викладача, в якому підсумовується робота групи, аналізується ступінь розкриття теми, оцінюються всі форми участі бакалаврів та нараховуються рейтингові бали, а також дається завдання на наступне заняття.

Протягом практичного заняття бакалавр може в достатньому обсязі засвоїти і успішно реалізувати конкретні знання, вміння, навички та компетенції в своїй практичній діяльності

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

«Філософія»

Тема 1. Загальні відомості про філософію.

Предмет і об'єкт філософії. Основні проблеми, напрямки, завдання та функції філософії. Місце філософії серед інших наук. Понятійно-категоріальний апарат філософії. Типологія філософських учень.

Тема 2. Становлення філософських уявлень в країнах Стародавнього Сходу.

Становлення філософії в Стародавньої Індії. Основні історичні етапи розвитку Індії. Основні релігійно-філософські напрями. Ортодоксальні та неортодоксальні даршани Стародавньої Індії. Філософія у Стародавньому Китаї. Соціально-економічні умови становлення філософії у Стародавньому Китаї. Парадигми відомих шкіл «золотої доби» китайської філософії.

Тема 3. Антична філософська думка.

Причини формування та джерела філософії в Стародавній Греції. Джерела давньогрецької філософії. Періодизація античної філософії. Пошуки першопочатків буття античними мислителями.

Філософія ранніх грецьких філософів (досократиків): Мілетська школа – Фалес, Анаксимандр, Анаксимен; Ефеська школа – Геракліт; Піфагорійський союз – Піфагор; Елейська школа – Ксенофан, Парменід, Зенон; філософія Емпедокла та Анаксагора; античний атомізм – Демокріт; софістика: діяльність “старших” софістів.

Становлення об'єктивного ідеалізму у грецькій філософії: філософія Сократа.

Вчення Платона про ідеї. Теорія пізнання Платона (пізнання як пригадування). Уявлення про душу. Етика Платона. “Пайдейя” Платона: ідеї виховання.

Філософія Аристотеля. “Перша філософія” і “друга філософія”. Критика теорії Платона. Вчення Аристотеля про причини буття: формальна і матеріальна причини, цільова і рушійна причини. Вчення про категорії. Аристотель про визначення та види душі. Душа і тіло. Гносеологія Аристотеля: спростування скептицизму, сенсуалізм і емпіризм Аристотеля, проблема вторинних якостей, ступені пізнання.

Еллінізм та його місце в історії та культурі античності. Особливості та завдання елліністичної філософії. Філософські школи елліністичної доби: стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм, еkleктизм. Філософські школи доби Римської імперії: епікуреїзм, неоплатонізм.

Основні здобутки античної філософії та її детермінація наступного розвитку філософської думки.

Тема 4. Середньовічна філософія.

Джерела формування філософії раннього християнства. Біблійні витoki основних ідей християнської філософії. Періодизація Середньовічної філософії. Екзегетика. Діяльність апологетів: Юстин Мученик, Тертуліан. Александійська богословська школа (Климент і Оріген).

Філософія Аврелія Августина. Сповідь як спосіб філософування Святого Августина. Августин і грецька філософія. Свобода волі душі як вияв дії Бога. Моральна доктрина Аврелія Августина.

Рання схоластика. А.Кентерберійський. Схоластичний реалізм. Відношення віри і розуму. Концепція Бога і докази щодо його існування. Боротьба реалізму і номіналізму.

Розквіт схоластичної філософії: Тома Аквінський. Вчення про буття. Поєднання християнської теології з ученням Аристотеля. Структура світу. Вчення про сутність та існування. Різниця між матеріальним і духовним. Вчення про універсалії (поміrkований реалізм). Вчення про потенцію і акт. Докази на користь існування Бога. Тлумачення сутності Бога та його пізнання. Вчення про душу. Теорія пізнання. Відношення між раціональним знанням і вірою.

Тема 5. Філософія епохи Відродження.

Загальна характеристика епохи Відродження. Геоцентризм і антропоцентризм. Ідеї гуманізму. Нове трактування античної філософії.

Натурфілософія відродження. Микола Кузанський. Геоцентризм. Містичний пантеїзм Кузанського; концепція вченого незнання. Номіналізм. Джордано Бруно: пантеїстичний матеріалізм і діалектика; ідеї нової космології; вічність і нескінченність Всесвіту; незчисленність світів; філософська антропологія і теорія пізнання.

Тема 6. Філософія Нового часу.

Становлення філософії Нового часу. Емпіризм і філософський матеріалізм Френсіса Бекона. Вчення Бекона про “форми” і “природу”. Вчення про індукцію як метод дослідження “форм”. Універсальне поняття експерименту. Гносеологія: роль відчуттів (досвіду) і розуму; вчення про “примари” людського розуму.

Раціоналізм Рене Декарта. Дедуктивний метод наукового дослідження (чотири правила методу). Вчення про вроджені ідеї. Принцип універсального сумніву. Теорія пізнання Декарта. Дуалізм Декарта. Вчення про матерію, рух, простір і час.

Еволюція філософських систем. Філософія Бенедикта Спінози. Головні поняття метафізики Спінози: субстанція, атрибут, модус, нескінченність, порядок. Вчення про модуси (модуси протяжності і модуси мислення). Подолання дуалізму Декарта (монізм Спінози). Детермінізм. Погляди Спінози на душу. Теорія пізнання Спінози: чуттєве, розсудкове та інтуїтивне пізнання. Дедуктивно-математичний метод Спінози. Спіноза про свободу.

Монадологія Готфріда Ляйбніца. Вчення про монади: множинність монад; характерні особливості монад; внутрішня активність монад. Теорія пізнання Ляйбніца. Раціональне пізнання. Критика сенсуалізму і емпіризму.

Суб'єктивний ідеалізм Джорджа Берклі. Критика Берклі філософського поняття матерії. Ідеалістичний сенсуалізм Берклі.

Тема 7. Філософія Просвітництва. Німецька класична філософія.

Загальна характеристика філософії Просвітництва. Загальна характеристика англійського матеріалізму XVIII ст., французького просвітництва XVIII ст. (Деїзм Вольтера. Деїстична релігія розуму. Сенсуалізм. Філософія природи Вольтера.). Загальна характеристика французького матеріалізму XVIII ст. (Ламетрі про матеріальну субстанцію. Теорія пізнання. Визнання вічності та об'єктивного існування матерії).

Німецька філософія XVIII-XIX ст.: філософське вчення Іммануїла Канта. “Докритичний” та “критичний” періоди в філософській творчості Канта. Учення про “річ у собі” та явище. Теорія пізнання. Кант про феномени і ноумени. Межі пізнання. Структура процесу пізнання. Апріорне в пізнанні. Антиномії.

Філософська система Гегеля. Об'єктивний ідеалізм Гегеля. Об'єктивне мислення як субстанція. Відношення між буттям і мисленням. Етапи розвитку абсолютної ідеї: логіка, природа, дух. Система категорій. Ідеалістична діалектика.

Філософія Людвіга Фейєрбаха. Антропологічний принцип філософії Фейєрбаха. Матеріалізм. Основні ідеї філософії І. Фіхте: філософія абсолютного «Я» та філософія дії (практична філософія). Ф.Шеллінг - ідеаліст і діалектик, творець «Системи трансцендентального ідеалізму» (його головна філософська робота). Ядром філософії Ф. Шеллінга є категорія Абсолюту. Натурфілософія Ф. Шеллінга.

Тема 8. Європейська філософія XIX-XXI ст.

Філософія діалектичного матеріалізму: Карл Маркс і Фрідріх Енгельс. Розробка основних положень матеріалістичного розуміння історії. Теорія суспільних відношень. Продуктивні сили і виробничі відносини. Теорія суспільно-економічних формацій.

Філософія позитивізму. Характерні риси філософії позитивізму.

Головні етапи позитивізму. Огюст Конт. Програма “позитивної філософії”. Закон трьох стадій розвитку суспільства Огюста Конта. Критерії науковості знань. Радикальний емпіризм Ернста Маха. Поняття аналітичної філософії. Г.Фреге і Б. Рассел: “глибинний” аналіз мови. Логічний атомізм Бертрана Рассела. Людвіг Вітгенштейн: філософія як аналіз різних способів вираження дійсності (наука, мистецтво, містичне споглядання).

“Лінгвістичний поворот” у західній філософії: трансформація філософських проблем у сферу аналізу мовних засобів і виразів.

Філософія науки. Проблема методологічного ідеалу і критеріїв науковості знань.

Ірраціоналізм і філософія життя. Метафізика Шопенгауера. Філософія Фрідріха Ніцше.

Релігійна філософія. Філософія неотомізму. Філософія Жака Марітена: концепція інтегрального гуманізму; шостий доказ існування Бога; критика філософії Нового часу; гуманізм антропоцентричний і геоцентричний.

Філософія психоаналізу. Зігмунд Фройд. Психоаналіз як спроба методологічного подолання суб’єктивізму та ірраціоналізму (інтуїтивізму).

Феноменологія. Е. Гуссерль: критика підстав традиційної ідеалізації (психологізму та історизму). Іntenціональність як принцип взаємозв’язку. Метод феноменологічної редукції. Ідея саморозкриття феномена. Поняття “горизонту знань”.

Філософія існування. Генеза екзистенціалізму. Філософське вчення Сьорена К’єркегора: екзистенційні істини; етапи еволюції особи; поняття відчаю. Філософія Мартіна Гайдеггера: екзистенційне тлумачення феноменології; основні етапи філософської еволюції; онтологічна концепція; сенс буття; поняття “істина”; “техніка” і “нігілізм”.

Загальні особливості прагматизму Ч. Пірс: процес пізнання як перехід від сумніву до вірування; поняття як правила дії; істина як загальнозначуще вірування; роль загальних ідей. Інструменталізм Джона Дьюї.

Постмодернізм як відмова від канонів філософського академізму;

обґрунтування права на вільний вибір способу філософування. Метод метанаративів (Ж.Ф. Ліотар); метод “археології” (М. Фуко).

Тема 9. Філософська думка в Україні.

Виникнення і формування філософської думки проукраїнського народу на теренах народної мудрості та міфології. Філософська думка українського народу в період Київської Русі. Українське перед відродження XIII-XV століть. Галицько-Волинський літопис. Києво-Печерський Патерик. Становлення і розвиток філософських поглядів і уявлень в умовах раннього гуманізму XV – першої половини XVI століть. Ідеї гуманізму та реформації у творах діячів братських шкіл та вченого гуртка Києво-Печерської лаври. Філософія українського просвітництва другої половини XVII – XVIII століть. Києво-Печерська академія як центр східноєвропейської філософської думки. Філософські вчення українських вчених-романтиків та письменників XVIII-XIX століть. Розвиток професійної академічної філософської думки. Особливості філософської рефлексії українських письменників і вчених другої половини XIX- початку XX століть. Українська філософська думка в період соціалістичного будівництва. Філософська проблематика мислителів української діаспори XX- початку XXI століть.

Тема 10. Філософське вчення про буття (онтологія).

Філософський зміст проблеми буття. Основні форми буття. Класична і некласична онтологія. Буття і матерія. Матерія як гносеологічна категорія і як субстанція. Простір і час, рух і розвиток. Діалектика, детермінізм та індетермінізм. Проблеми єдиного світу.

Тема 11. Філософія пізнання (гносеологія). Логіка в структурі пізнавального процесу.

Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Раціональне пізнання. Єдність чуттєвого і раціонального у пізнанні. Ірраціональність пізнання. Пізнання і творчість. Проблема істини. Класична концепція істини та її альтернатива у сучасній теорії пізнання. Діалектика істини і помилки. Функції практики в процесі пізнання.

Співвідношення філософської, загальнонаукової та спеціалізованої методології. Наука як суспільний феномен. Сцієнтизм та антисцієнтизм. Етичні принципи наукової діяльності. Логіка в структурі пізнавального процесу.

Відмінності чуттєвого пізнання та абстрактного мислення, особливості абстрактного мислення та роль мови в пізнанні. Основні риси правильного мислення: визначеність, послідовність, несуперечність, доведеність. Логіка як наука про закони та форми правильного мислення, основні форми мислення: поняття, судження, умовиводи. Поняття логічного закону, як необхідного зв'язку між думками. Значення основних законів логіки для правильного мислення.

Тема 12. Філософська антропологія.

Філософія як методологія філософської антропології. Основні проблеми, напрямки, завдання та функції філософської антропології. Місце філософської антропології серед інших наук. Поняття і основні категорії філософської антропології. Людина як об'єкт філософського дослідження. Унікальність і проблематичність людини. Специфіка філософського осягнення людини. Інтегративний статус філософської антропології в сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. Проблема людини у філософії. Людина як мікрокосм, мікротеос, мікросоціум. Поняття «людина» – «індивід» – «індивідуальність» – «особистість». Питання про сутність і природу людини, походження і призначення, місце в світі, смерть і безсмертя, сенс людського життя. Людина як біопсихологічна істота. Тіло, душа, як субстанціальні характеристики людини. Біологічні, соціокультурні і екзистенціальні проєкції тіла. Духовне життя особистості.

Багатовимірність феномену свідомості. Основні напрямки аналізу проблеми свідомості в історії філософії. Історико-генетичний погляд на походження свідомості. Соціально-історичні передумови виникнення свідомості. Основні характеристики свідомості. Проблема ідеального. Свідомість, діяльність, спілкування і мова – взаємообумовленість та

взаємовплив. Структура свідомості.

Критерії оцінювання результатів навчання на практичних заняттях.

Оцінювання результатів навчання здійснюється під час проведення практичних занять. Для студентів заочної форми бали розподіляються пропорційно годинам у навчальному плані, відведеним на навчальні заняття та самостійну роботу.

Оцінювання результатів навчання студентів у процесі практичного заняття виставляється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну і ґрунтовну відповідь на задане запитання з теми заняття;

- під час тестування – за правильні відповіді на всі запитання тесту з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами та математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Оцінювання результатів навчання студентів у процесі написання поточних, проміжних контрольних робіт виставляється за правильні відповіді на всі питання роботи.

Оцінювання результатів навчання студентів під час контрольного заходу виставляється за правильні відповіді на всі питання.

Оцінювання презентацій за визначеними темами виставляється відповідно до критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту має бути ще не менше трьох джерел інформації);

- за наявність змістовних висновків;

- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

Унаслідок виявлення невідповідності результатів навчання окремим критеріям із тієї чи іншої форми контролю знань кількість балів, яка виставляється студентові, може бути знижена:

- за неповну відповідь – 0,5 бала;
- за кожен неправильну відповідь – 0,5 бала;
- за невчасне виконання індивідуальної роботи – 0,5 бала;
- за недостовірність поданої інформації – 0,5 бала;
- за недостатнє розкриття теми – 0,5 бала;
- за відсутність посилань на літературні джерела – 0,5 бала.

Результати поточного контролю рівня знань студентів очної та заочної форм навчання (кількість отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем у наприкінці кожного заняття до відома всіх студентів і виставляються в «Журналі обліку поточної успішності та відвідування занять» та є підставою для одержання допуску до підсумкового контролю.

Допуск до підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни становить 60 балів та визначається як сумарна мінімальна кількість балів, яку необхідно набрати студентові для отримання позитивної оцінки «задовільно». При цьому межа незадовільного навчання становить 59 балів.

Засоби діагностики результатів навчання на практичних заняттях

- поточне тестування на практичних заняттях; - опитування та бесіди на практичних заняттях;
- перевірка виписок, тез та конспектів літературних джерел;
- поточні контрольні роботи;

Теми практичних занять

Тема заняття №1. Загальні відомості про філософію.

Мета вивчення: окреслити проблемне поле філософії шляхом експлікації класичної філософії, починаючи із її витоків – античної філософії.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Філософія: предмет, методи. Функції та задачі філософії.
2. Зв'язок філософії з іншими науками. Значення філософії у сучасному світі.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знати етапи становлення філософії.
2. Розуміти основні тенденції розвитку філософії.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспекуйте лекцію «Витоки філософської думки в Україні» та проаналізуйте її.
- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Завдання для самостійної роботи :

1. Багатоманіття визначень поняття філософія.
2. Проблеми і предмет філософії.
3. Роль філософії в сфері культури.
4. Особливості сучасного розуміння філософії.

1. Прочитайте уривок з твору В. Карпова «Предмет філософії»:
«Говорять, що філософія зобов'язана своїм ім'ям Піфагору; але її буття сходить вище і губиться в перших спробах людського духу досліджувати природу речей. Коли вона не була ще філософією по імені, вона вже була філософією за своїм предметом і називалася мудрістю. У цьому відношенні

мудрість Конфуція, Солона і Фалеса – те ж, що філософія Піфагора, Платона і Канта. Але древні мудреці були натуралісти і астрономи, законодавцями і політиками, богословами і наставниками, філологами і ораторами, поетами і математиками: вони займалися всім, вивчали всі і все своє пізнання з'єднували в одному, загальному понятті мудрість. Звідси видно, що стародавні під словом «мудрість» розуміли майже те саме, що ми розуміємо під ім'ям «вченості».

Поясніть як В. Карпов тлумачить філософію?

Чи тотожне, на вашу думку, тлумачення філософії в античну добу та сьогодні. Відповідь обґрунтуйте.

2. Чи доцільно, на Вашу думку, філософію розглядати як науку. Відповідь обґрунтуйте.

3. Прочитайте уривок з роботи українського мислителя П. Ліницького: «Перше питання філософії. З усіх понять з універсальним значенням найпростішим, а тому й самим первинним має визнати поняття буття. Як поняття причини, так і поняття буття у всіх мовах є і завжди були в загальному вживанні. Але логічно поняття буття більш спочатку, ніж поняття причинності, бо останнє означає зв'язок, ставлення в тому, що вже існує; отже, необхідно спочатку покласти щось як існуюче, щоб можлива була думка про причинності. Тому думка про буття передує й становить предмет філософського дослідження, а відтак основним, початковим питанням філософії, звичайно, повинно питання про буття.»

Чи погоджуєтесь Ви з автором твору. Відповідь обґрунтуйте.

До якого філософського напрямку належав П. Ліницький. Обґрунтуйте свою відповідь.

4. Яка, на Вашу думку, головна проблема філософії? Відповідь обґрунтуйте.

5. Назвіть фундаментальні особливості становища людини в світі. Виходячи з вказаних особливостей, обґрунтуйте причини виникнення філософії.

Тема заняття № 2. Становлення філософських уявлень в країнах Стародавнього Сходу (Індія, Китай).

Мета вивчення: визначити основні філософські теорії стародавньої філософії сходу, як вони вплинули на сучасну філософію.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Східна філософія: особливості, головні риси.
2. Ортодоксальні та неортодоксальні філософські школи Стародавньої Індії.
3. Індійські Веди та їх тлумачення.
4. Загальна характеристика шкіл китайської філософії.
5. Головні риси та основні принципи філософії даосизму. Роль даосизму у сучасному житті китайців.
6. Філософія Конфуція його послідовники та розповсюдження його вчення у світі.

Методичні поради з засвоєння теми:

• Законспекуйте лекцію «Становлення філософських уявлень в країнах Стародавнього Сходу (Індія, Китай)» та проаналізуйте її.

• Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Завдання для самостійної роботи :

1. Назвіть основні риси відповідних типів світогляду. Міфологічний світогляд Релігійний світогляд Філософський світогляд
2. Чому, на Вашу думку, релігійний провіденціалізм та телеологізм гальмували розвиток ідеї про наявність причинно-наслідкових в'язків у світі? Відповідь обґрунтуйте.
3. Розкрийте основні аспекти світогляду. Поясніть їх значення.
4. Сформулюйте основні відмінності східного та західного типу

філософування.

5. Поясніть основні філософські ідеї країн Стародавнього Сходу .

6. Прочитайте запропоновану В. Карповим дефініцію філософії: «Вона постає як наука, яка розглядає все буття як одне гармонічне ціле в надчуттєвому чи мислиневому, наскільки воно може бути розвинуте в свідомості і виражене в системі».

Поясніть природу філософського знання спираючись на запропоноване визначення. Вкажіть основні риси філософського знання.

7. Проаналізуйте і поясніть вислів І. Ньютона: «Фізика! Бережись метафізики!»

8. Назвіть та проаналізуйте основні теорії походження філософії.

Тема заняття № 3. Антична філософія.

Мета вивчення: Розуміти зміст філософських концепцій аналізованого періоду. Знати поняттєвий апарат опанованих філософських концепцій. Уміти інтерпретувати будь-які погляди як прояв відповідної філософської концепції.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Особливості зародження і формування давньогрецької філософії.
2. Особливості розвитку античної натурфілософії (Мілетська школа, Піфагор, Геракліт).
3. Проблема буття в піфагорійській школі та у філософії елеатів.
4. Натурфілософські побудови Емпедокла, Анаксагора та атомістика Левкіппа-Демокріта.
5. Антропологічний поворот в античній філософії (софісти і Сократ).
6. Ідеалістична філософія Платона.
7. Філософія Аристотеля. Елліністичний період: стоїки, скептики, епікурейці.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знати філософські ідеї античних філософів класичної доби.
2. Розуміти та вміти застосовувати для аналізу проблем сьогодення основні ідеї античних філософів.
3. Знати основні положення суспільно-політичні погляди Платона та Аристотеля.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспектуйте лекцію «Антична філософія» та проаналізуйте її.
- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Завдання для самостійної роботи :

1. Погляди якого з ранніх грецьких філософів висвітлює Аристотель у «Метафізиці» : «Більшість перших філософів вважали, що першооснови [речей, світу] мають матеріальну природу: з чого все суще [речі] складається, з чого, як з першооснови, вони виникають і в що, як в останнє, вони знищуються ... це вони вважають елементом і це – початком суцільних [речей]. Однак кількість і вид (eidos) такого початку (archê) не всі визначають однаково. Так _____ засновник такого роду філософії, вважає [матеріальне начало] водою (тому він і стверджував, що земля – на воді). Ймовірно, він вивів цей погляд зі спостереження, що їжа всіх [істот] волога і що тепло як таке народжується з води і живе за рахунок неї, а «те, з чого [все] виникає», – це «[за визначенням], і є початок всіх [речей]. Ось чому він прийняв цей погляд, а також тому, що сперма всіх [живих істот] має вологу природу, а початок і причина зростання містять вологу [істот] – вода».

2. Про кого з античних філософів йде мова у даному фрагменті?

Дійсне буття (заховане за тим, що ми його бачимо) є повне протилежностей, які _____ розглядає: «безсмертне – смертне, смертне – безсмертне; вони живуть взаємно. смертю один одного та вмирають життям», «зв'язані: ціле й неціле, єдність, – роз'єднаність, співзвучність – різно звучність, і з усього єдине і з єдиного – усе». Протилежності ніби підтримують або зумовлюють

одна одну: «хвороба робить приємним здоров'я, нещастя – добро, голод – ситість, праця – спокій», переходять, перетворюються одна в одну: «завжди одно й те саме живе в нас: живе й мертво, бадьоре та спляче, молоде й старе: це перетворюється в те, й те – знову ж в це», або, говорячи вже мовою «іонійських натурфілософів»: «холодне теплішає, тепле – простигає, вогке – сохне, сухе – стає вогким», цей процес є ніби «обмін» усього на вогонь, та знову навпаки «обмін» вогню не все інше, як золото обмінюється на крам. «Вогонь живе смертю землі, і повітря – смертю вогню, вода живе смертю повітря, і земля – води». Який метод обґрунтовує автор наведеними рядками? Дайте власне його пояснення.

3. Про кого з античних філософів йде мова у даному фрагменті?

Любов та Ненависть виступають тут, як сили тяжіння та відштовхування. Коли панує або переважає Любов, усі елементи змішуються в велику кулю, в якій все неподільне, нерозрізнене: цей божественний, самозадоволений, самодостатній Сфер нагадує нам абсолютне буття елеатів своєю формою та своїми властивостями. Але помалу починає посилюватись Ненависть: вона розділяє та розриває елементи. Сфер розсипається, так повстає наш світ. Розподілені елементи знаходять собі властиве місце в цьому світі: посередині земля, коло неї вода, навколо повітря, на зовнішній периферії світу – вогонь. Постає жива матерія, спочатку рослини, які мають психічне життя, та в яких він перший помітив існування статевих ознак. Живі тварини повстають своєрідним шляхом – з землі породжуються окремі органи тваринних тіл – окремі голови, руки, плечі, очі тощо. Вони сполучуються випадково, повстають дивовижні істоти: мішані з частин людських та тваринних тіл, такі, що складаються з самих рук, такі, що є напівчоловіки, напів-жінки. Ті з них, що непристосовані до життя, що не можуть розмножуватись, загибають; залишаються ті, що здібні до самостійного існування та можуть продовжувати існування породи.

Порівняйте наведені погляди з тими, які існували у східній філософії. Вкажіть спільне та відмінне.

4. Поясніть вислів Парменіда: «Буття є, а небуття немає».

5. Поясніть чому, відповідно до вчення елеатів (Зенона), швидконогий Ахіллес ніколи не зможе наздогнати черепаху?

6. Чи можлива випадковість відповідно до вчення Левкіппа та Демокрита? Відповідь поясніть.

7. Поясніть уривок з твору Платона «Держава». Яку ідею розвиває Платон за допомогою цієї алегорії. «Ти можеш уподібнити нашу людську природу щодо освіченості та неосвіченості ось якому станові... подивись-но: адже люди ніби знаходяться в підземному житлі на зразок печери, де у всю її довжину тягнеться широкий просвіт. З малих років у них там на ногах і на шиї кайдани, так що людям не зрушити з місця і бачать вони тільки те що у них прямо перед очима, бо повернути голову вони не можуть через ці пута. Люди повернуті спиною до світла, що виходить від вогню який горить далеко у височині, а між вогнем і в'язнями проходить верхня дорога огорожена — глянь-но — невисокою стіною на зразок тієї ширми, за якою фокусники поміщають своїх помічників коли поверх ширми показують ляльок. — Це я собі уявляю. — Так уяви ж собі і те що за цією стіною інші люди несуть різне начиння тримаючи його так, що його видно поверх стіни; проносять вони і статуї, і всілякі зображення живих істот зроблені з каменю та дерева. При цьому як водиться, одні з тих, що несуть розмовляють інші ж мовчать. — Дивний ти малюєш образ і дивних в'язнів! — Подібних нам. Перш за все хіба ти думаєш, що, перебуваючи в такому стані, люди що небудь бачать своє чи чуже, крім тіней, що їх відкидає вогнем на розташовану перед ними стіну печери? — Як же їм бачити щось інше, коли все своє життя вони змушені тримати голову нерухомо? — А предмети, які проносять там, за стіною; не те ж саме відбувається і з ними? — Тобто? — Якби в'язні були в стані один з одним розмовляти, хіба, думаєш ти, не вважали б вони що дають назви саме тому, що бачать? — Неодмінно так».

8. Прочитайте уривок з роботи Аристотеля «Метафізика»:
«Слід розглянути ті причини і начала, наука про які є мудрість. Якщо

розглянути ті думки, які ми маємо про мудрого, то, можливо, досягнемо тут більше ясності. По-перше, ми припускаємо, що мудрий, наскільки це можливо, знає все, хоча він і не має знання про кожен предмет окремо. По-друге, ми вважаємо мудрим того, хто здатний пізнати важке і нелегко збагненне для людини (адже сприймати почуттями властиво всім, а тому це легко і нічого мудрого в цьому немає). По-третє, ми вважаємо, що більш мудрий у всякій науці той, хто більш точний і більш здатний виявити причини, і, [по-четверте], що з наук в більшій мірі мудрість та, яка бажана заради неї самої і для пізнання, ніж та, яка бажана заради витягується з неї користі, а [по-п'яте], та, яка головує, – більшою мірою, ніж допоміжна, бо мудрому належить не отримувати повчання, а наставляти, і не він повинен підкорятися іншому, а йому-той, хто менше мудрий. Ось які думки і ось скільки ми їх маємо про мудрість і мудрих. Із зазначеного тут знання про все необхідно має той, хто в найбільшій мірі володіє знанням загального, бо в деякому розумінні він знає все підпадає під загальне. Але, мабуть, найважче для людини пізнати саме це, найбільш загальне, бо воно найдалі від чуттєвого сприйняття. А найбільш суворі ті науки, які найбільше займаються першими началами: адже ті, які виходять з меншого числа [передумов], більш суворі, ніж ті, які купуються на основі додавання (наприклад, арифметика більш строга, ніж геометрія). А й навчити більш здатна та наука, яка досліджує причини, бо навчають ті, хто вказує причини для кожної речі. А знання і розуміння заради самого знання і розуміння найбільше притаманні науці про те, що найбільш гідно пізнання, бо той, хто віддає перевагу знанням заради знання, найбільше віддасть перевагу науці найбільш досконалій, а така наука про найбільш гідна пізнання. А найбільш гідні пізнання першооснови і причини, бо через них і на їх основі пізнається все інше, а не через те, що їм підпорядковане. І наука, в найбільшій мірі цільна і найголовніше допоміжної, – та, яка пізнає мету, заради чого варто діяти в кожному окремому випадку; ця мета є в кожному окремому випадку те чи інше благо, а у всій природі взагалі – найкраще. Отже, з усього сказаного

впливає, що ім'я [мудрості] необхідно віднести до однієї і тієї ж науки: це повинна бути наука, що досліджує перші начала і причини: адже і благо, і "те, заради чого" є один з видів причин. А що це не мистецтво творіння, пояснили вже перші філософи. Бо й тепер і колись напрочуд спонукає людей філософствувати, причому спочатку вони дивувалися тому, що безпосередньо викликало подив, а потім, мало-помалу просуваючись таким чином далі, вони задавалися питанням про більш значне, наприклад про зміну положення Місяця, Сонця і зірок, а також про походження Всесвіту. Але здивований і дивувати вважає себе незнаючим (тому й той, хто любить міфи, є в певному сенсі філософ, бо міф створюється на основі дивного). Якщо, таким чином, почали філософствувати, щоб позбутися від незнання, то, очевидно, до знання стали прагнути заради розуміння, а не заради якої-небудь користі. Сам хід речей підтверджує це, а саме: коли виявилось в наявності майже все необхідне, так само як і те, що полегшує життя і приносить задоволення, тоді стали шукати такого роду розуміння. Ясно тому, що ми не шукаємо його ні для якої іншої потреби. І так само як вільним називаємо ту людину, яка живе заради самого себе, а не для іншого, точно так само і ця наука єдино вільна, бо вона одна існує заради самої себе».

Як розуміє Аристотель мудрість?

Яким чином людина може досягти мудрості за Аристотелем?

9. Поясніть уривок з твору Аристотеля «Нікомахова етика». Коли і між ким можлива дружба за Аристотелем?

«Довершена ж дружба (τελεία φιλία) буває поміж людей чеснотливих і по доброчесності один одному подібних: адже вони однаково бажають один одному властивого блага остільки, оскільки чеснотливі, а чеснотливі вони самі по собі. А ті, що бажають друзям блага задля них самих, друзі найбільше (μάλιστα φίλοι). Дійсно, вони ставляться так один до одного завдяки їм самим а не внаслідок привхідних обставин, тому й дружба їх залишається постійною, доки вони чеснотливі, доброчесність же – це щось постійне. І кожний з друзів чеснотливий як безвідносно, так і по відношенню

до свого друга: адже чеснотливі є і безвідносно чеснотливими, і помічниками один для одного. Подібним же чином вони приносять задоволення, бо чеснотливі приносять його і безвідносно, і один одному: адже кожному в задоволення вчинки, внутрішньо йому властиві (αἱ οἴκεῖαί πράξεις) і їм подібні, а в чеснотливих і вчинки однакові або схожі. Цілком зрозуміло, що така дружба постійна (φιλία μόνιμος), адже в ній поєднано все, що має бути у друзів. Дійсно, всяка дружба існує чи то задля блага, чи то задля задоволення, чи то в безвідносному значенні, чи то по відношенню до того, хто відчуває дружбу, тобто завдяки певній схожості».

10. Як ставиться Аристотель до жінок. Поясніть використовуючи цитати з твору «Нікомахова етика».

Тема заняття №4. Середньовічна філософія.

Мета вивчення: Знати поняттєвий апарат опанованих філософських концепцій Середньовіччя. Уміти інтерпретувати будь-які погляди як прояв відповідної філософської концепції.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План

1. Загальна характеристика філософії Середньовіччя: етапи розвитку, ідеї та персоналії.

2. Особливості середньовічної патристика: етапи розвитку, представники, ідеї (Тертулліан, Августин Аврелій).

3. Схоластика як напрям середньовічної філософії (П. Абеляр, Ф. Аквінський, В. Оккам).

4. Головні теологічні проблеми Середньовіччя та їх філософські інтерпретації: а) полеміка між номіналізмом і реалізмом; б) проблема співвідношення віри і знання; в) проблема людини: душа і тіло.

5. Криза християнського світогляду і формування антропологічного характеру філософії в епоху Відродження.

6. Гуманізм і проблема людської індивідуальності. (Філософські концепції

Ф. Петрарки, Л. Валли, Е. Роттердамського).

7. Пантеїзм як специфічна риса натурфілософії Відродження (М. Кузанський).

8. Соціально-політичні вчення (Н. Макіавеллі) і соціальні утопії (Т. Мор, Т. Кампанелла) епохи Відродження.

9. Реформація і її взаємозв'язок з філософською думкою.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знати філософські виміри концепції Томи Аквінського .

2. Розуміти та вміти застосовувати для аналізу проблем сьогодення основні ідеї філософів Середньовіччя.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспектуйте лекцію «Середньовічна філософія» та проаналізуйте її.
- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Завдання для самостійної роботи :

1. Чому, на Вашу думку, християнство поширилося саме на теренах Римської імперії? Які культурно-світоглядні причини цьому сприяли?

2. Хто першим в ранніх середньовічній філософії почав обґрунтовувати причини безмежності, не тілесності і вічності Бога? Яким чином?

3. Прочитайте уривок з твору Оригена «Про три способи тлумачення Святого Письма» та узагальні основні способи його тлумачення. Відповідь поясніть:

Отже, спосіб читання Писання і відшукання сенсу їх, пропонований нами, ґрунтується на самих висловах (Писання) і полягає в наступному. У Соломона в Притчах ми знаходимо такий припис щодо божественних догматів, записаних (у священних книгах): «Чи не писав я тобі тричі порадами та настановами, щоб тобі повідомити істини, щоб ти міг передавати слова істини, хто тебе запитає». Отже, думки священних книг повинні записувати в своїй душі трояким чином: простий віруючий повинен споглядати як би плоть Письма (так ми називаємо найбільш доступний сенс);

скільки-небудь досконалий (повинен споглядати) як би душею його; а ще більш досконалий і подібний до тих, про які говорить апостол: «Мудрість же ми проповідуємо серед досконалих, але мудрість не віку цього, ані володарів цього віку минутих. Але проповідуємо Премудрість Божу, таємницю, приховану, яку призначав Бог перед віками нам на славу, яку ніхто з володарів цього віку не пізнав», – така людина повинна сприймати духовний закон, що містить в собі тінь майбутніх благ. Бо як людина складається з тіла, душі і духу, точно так само і Письмо, дане Богом для порятунку людей, складається з тіла, душі і духу.

Назвіть основні складові частини людини за Оригеном.

4. Поясніть вислів Григорія Богослова: «Збагнути Бога важко, а висловити неможливо». Чому?

5. Поясніть відомий вислів Августина Блаженного: «Немає минулого, сьогоднішнього і майбутнього. Є минуле сьогоднішнього, сьогоднішнього сьогоднішнього і майбутнє сьогоднішнього». Чому?

6. Хто першим у історії філософії запропонував онтологічне доведення Бога. Поясніть сутність цього доведення.

7. Поясніть вислів Августина Блаженного: «Чудо суперечить не законам природи, а лише нашим уявленням про закони природи»

8. Прочитайте уривок з твору Ф. Аквінського «Сума теології»:
«Священне вчення є наука. Слід, однак, знати, що природа наук буває двоякою. Одні з них такі, що ґрунтуються на засновках, безпосередньо знайдених природною пізнавальною здатністю, як: арифметика, геометрія та інші в цьому ж роді. Інші такі, що ґрунтуються на засновках, знайдених при посередництві іншої, і притому вищої, дисципліни; так, теорія перспективи ґрунтується на засновках, з'ясованих геометрією, а теорія музики - на засновках, з'ясованих арифметикою. Священне вчення є така наука, яка відноситься до другого роду, бо вона ґрунтується на засновках, з'ясованих іншою, вищою наукою; остання є те знання, яким володіє бог, а також ті, хто удостоєний блаженства. Отже, подібно до того як теорія музики приймає на

віру основоположні, передані їй арифметикою, абсолютно так само священне вчення приймає на віру основоположні, преподані їй богом».

На основі запропоновано уривку поясність погляди Ф. Аквінського на пізнавальний процес.

9. Поясність зміст методологічного принципу «Бритва Оккама» : «Не варто примножувати суще без потреби». Поясність специфіку його використання в сучасній науці.

Тема заняття №5. Філософія Відродження.

Мета вивчення: ознайомлення студентів з змістом філософських концепцій періоду Відродження. Знати поняттєвий апарат опанованих філософських концепцій. Уміти інтерпретувати будь-які погляди як прояв відповідної філософської концепції.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Загальна характеристика філософії епохи Відродження.
2. Гуманістичний період Відродження.
3. Неоплатонізм Ренесансу Марсіліо Фічіно, Джовані Піко делла Мірандола.
4. Натурфілософія Відродження.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знати основні ідеї філософії Відродження.
2. Розуміти причини та суть повороту до проблеми людини в філософії Відродження.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспекуйте лекцію «Філософія Відродження» та проаналізуйте її.
- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Як називається релігійно-філософська доктрина висвітлена в запропонованому уривку твору «Про вчене незнання» М. Кузанського?

Бог, який є єдиний, перебуває в єдиному Всесвіті; Всесвіт перебуває в універсальній сукупності речей і визначається у них. Отже, ми розуміємо, що Бог, найпростіша єдність, існує в єдиному Всесвіті як наслідок за посередництвом Всесвіту перебуває всіх речах, а безліч речей за посередництвом Всесвіту – у Богові

2. За допомогою якого методу, М. Коперник обґрунтовує кулеподібну форму світу? «Насамперед ми повинні помітити, що світ є кулястим або тому, що ця форма найдосконаліша з усіх і не має потреби ні в яких скріпах і вся є цілісністю, або тому, що ця форма серед усіх інших має найбільшу місткість, що найбільше личить тому, що повинно охопити й зберегти все, або ж тому, що таку форму, як ми зазначаємо мають і самостійні частини світу, а саме Сонце, Місяць і зірки; хоч би тому, що такою формою прагнуть обмежити себе всі предмети» можна бачити у краплях води та інших рідких тіл, коли вони хочуть бути обмежені своєю вільною поверхнею. Тому ніхто не сумніватиметься, що така форма надана їм божественним тілам» (М. Коперник Про обертання небесних сфер).

3. Про який стан людини говорить М. Макіавеллі у наведеному уривку з праці «Державець»? Може зав'язатися суперечка про те, що краще: щоб правителя любили чи щоб його боялися. Є думка, що найкраще, коли бояться і люблять одночасно; але любові складно співіснувати зі страхом, і якщо потрібно вибирати, то правильніше вибрати страх. Адже людей загалом можна охарактеризувати як невдячних і зрадливих, схильних до нещирості й неправди; їх лякає небезпека й притягує нажива; поки робиш їм благо, вони за тебе всією душею, клянуться нічого не жаліти заради тебе: ані крові, ані життя, ані дітей, ані добра, але ледь вони тобі знадобляться, відразу ж від тебе відречуться. І важко буде тому правителю, який, повіривши їхнім

обіцянкам, нічого не зробить на випадок небезпеки. Адже дружбу, що дістається за гроші, а не завойовується величчю й великодушністю душі, можна купити, але не можна зберегти, щоб удатися до її допомоги в часи лихоліття. До того ж люди менше бояться заповідати образу тому, хто проявляє до них любов, ніж тому, хто вселяє в них страх, адже любов підтримується вдячністю, про яку люди, будучи поганими, можуть забути заради своєї вигоди, а страх підтримується погрозою відплати, про яку забути неможливо...

4. Чи вважає М. Макіавеллі, що у людини є вроджені якості. Відповідь обґрунтуйте.

5. Прочитайте уривок з праці М. Монтеня та поясніть, чому філософствувати означає помирати?

Цицерон говорить, що філософствувати — це не що інше, як готувати себе до смерті. І це тим більше вірно, бо дослідження і роздум ваблять нашу душу за межі нашого тлінного «я», відривають її від тіла, і це й є якимось передбаченням і подібністю смерті; словом, уся мудрість і всі міркування в нашому світі зводяться, зрештою, до того, щоб навчити нас не боятися смерті. І справді, або наш розум сміється над нами, або, якщо це не так, він повинен прагнути тільки до однієї-єдиної мети, а саме — забезпечити нам задоволення наших бажань, і вся його діяльність повинна бути спрямована лише на те, щоб надати нам можливість творити добро й жити собі на втіху, як сказано в Святому Письмі. Всі в цьому світі твердо переконані, що паша кінцева мета — задоволення, і суперечка йде лише про те, яким чином досягти його; протилежна думка була б негайно знехтувана, бо хто став би слухати людину, яка стверджує, що мета наших зусиль — наші лиха й страждання?

6. Розкрийте ідейний ґрунт явищ «титанізму» та «фаустівського духу» в європейському Відродженні.

7. Прочитайте уривок з твору Дж. Піко делла Мірандоли «Промова про гідність людини».

Тоді прийняв Бог людину як творіння невизначеного образу й, поставивши

його в центрі світу, сказав: «Не даємо ми тобі, о Адаме, ні свого місця, ні певного образу, ні особливого обов'язку, щоб і місце, і лице, і обов'язок ти мав за власним бажанням, відповідно до своєї волі та свого рішення. Образ інших творінь визначений у межах встановлених нами законів. Ти ж, не обмежений ніякими межами, визначиш свій образ на свій розсуд, у владу котрого я тебе віддаю. Я ставлю тебе в центрі світу, щоб звідти тобі було зручніше оглядати все, що є в світі. Я не зробив тебе ні небесним, ні земним, ні смертним, ні безсмертним, щоб ти сам, вільний і славний майстер, сформував себе в образі, який ти вважатимеш за кращий. Ти можеш переродитися в нижчі, нерозумні істоти, але можеш переродитися за велінням своєї душі і в вищі, божественні». О, вища щедрість бога-отця! О, вище і чарівне щастя людини, якій дано володіти тим, чим побажає, і бути тим, ким хоче! На основі наведеного уривку поясніть антропологічні погляди мислителя.

8. Яку ідею обґрунтовує Дж. Бруно у запропонованому уривку? Відповідь обґрунтуйте. Чому інтелект втручається, щоб диктувати закон чуттям і позбавляти їх власної їжі? Чуття ж, навпаки, чому чинять опір цьому, бажаючи жити за своїми власними, а не за чужими статутами? А так як саме вони, а не інші, можуть підтримувати і давати йому благоденство, то і належить звертати увагу на зручності і життя його самого, а не інших. Немає гармонії і узгодження там, де є єдине, де яке-небудь одне буття хоче поглинути все буття; але вони є там, де є порядок і рівне становище різних речей, де кожна річ служить відповідно своєю природою».

9. На основі наведеного з рукописів уривку, поясніть гносеологічні погляди Л. да Вінчі. Справжні науки – ті, які досвід змусив пройти крізь відчуття і наклав мовчання на мови сперечальників. Справжня наука не живить сновидіннями своїх дослідників, але завжди від перших істинних і доступних пізнанню засновків поступово просувається до мети за допомогою істинних висновків, як це впливає з перших математичних наук, званих арифметикою і геометрією, тобто числа і міри.

10. Проаналізуйте відомий вислів Т. Мора. Чи може хто-небудь бути настільки божевільним, що уявить себе більш благородним через нитки більш тонкої вовни, раз цю саму шерсть, з яких би тонких ниток вона не була, колись носила вівця і все ж не була нічим іншим, як вівцею (Мор Т. Утопія).

Тема заняття №6. Західноєвропейська філософія Нового часу та доби Просвітництва.

Мета вивчення: окреслити проблемне поле західноєвропейської філософії Нового часу.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Загальна характеристика філософії Нового часу: основні ідеї та представники.
2. Проблема емпіризму в філософії Ф. Бекона (програма «великого відновлення наук», концепція «ідолів»).
3. Проблема раціоналізму в філософії Р. Декарта (принцип методичного сумніву, теза «*cogito ergo sum*», вчення про «вроджені ідеї»).
4. Англійська традиція в філософії Нового часу: ознаки та представники (Т. Гоббс, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм).
5. Загальна характеристика раціонального напрямку філософії Нового часу: ознаки та представники (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Ляйбніц).
6. Загальна характеристика епохи Просвітництва: ознаки та представники.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знати основні ідеї провідних філософів Нового часу.
2. Розуміти причини та суть повороту до раціонального у філософії Нового часу.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспектуйте лекцію «Філософія Нового часу» та проаналізуйте її.

- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Як розуміти наведений вираз? Який філософський напрям він відображає? «Розум подібний до кривого дзеркала, яке, домінуючи до природи речей свою природу, відображає речі у спотвореному і викривленому вигляді» (Ф. Бекон).

2. Який філософський напрямок відображають наведені висловлювання? «Лише чуттєвий досвід, експеримент можуть бути джерелом достовірного знання». «Джерелом достовірного знання може бути лише людський розум, інтелект».

3. Якщо, за Ф. Беконом, «відчуття самі по собі слабкі і помилкові, і небагато вартісні знаряддя, які розширюють та загострюють відчуття», – то в якому напрямку, закликає він, слід спрямовувати подальші пізнавальні зусилля? Чи є об'єктивно обґрунтований цей заклик? Якщо «так», то у чому непослідовність Ф. Бекона? Чи, навпаки, він був послідовний? Обґрунтуйте свою позицію.

4. Проаналізуйте запропоновані уривки з праці Ф. Бекона «Новий Органон». Яку ідею обґрунтовує мислитель. В чому новизна його поглядів порівняно з попередніми світоглядними уявленнями та методологічними програмами? «Знання і могутність людини збігаються, оскільки незнання причини ускладнює дію... Те, що у спогляданні виглядає причиною, у дії стає правилом...» «Силогізми складаються з речень, речення – із слів, а слова є знаками понять. Якщо ж поняття, складаючи основу всього, самі є плутаними та відстороненими від речей, то немає нічого міцного у тому, що побудоване на них. Тому єдина надія на істинну індукцію».

5. Як розуміти вираз: «Ніщо не може бути пізнаним раніше за сам інтелект, бо пізнання усіх інших речей залежить від інтелекту, а не навпаки» (Р. Декарт)? Обґрунтуйте свою позицію.

6. Про який вид ідолів йдеться в кожному випадку? ...знаходять основу у

самій природі людини... оскільки помилково стверджувати, що відчуття людини є мірою речей. (Ф. Бекон) ....заблудженнями окремої людини... Відбувається це внаслідок особливих природжених властивостей кожного, чи від виховання і бесід з іншими, чи від читання книг та від авторитетів Існують ще ідоли, що виникають унаслідок взаємопов'язаності та спільності людей. Ці ідоли ми називаємо, маючи на увазі спілкування і спільність людей, що породжують їх... (Ф. Бекон) Існують, нарешті, ідоли, які оселились у душах людей з різних догматів філософії, а також із спотворених законів доведень... (Ф. Бекон)

7. Чи можна провести змістовну паралель між гносеологічними поглядами Р. Декарта та Платона. Сформулюйте основні ідеї.

8. Яке релігійно-філософське уявлення стало теоретичним тлом ідеї про «Бога машину» і «Бога математика»? В чому світоглядне значення цих ідей?

9. Поясніть специфіку духовного зростання людини спираючись на монадологію Лейбніца.

10. Як, на Вашу думку, зрозуміти вислів Б. Спінози: «Людина – це природа, що є знанням того, як дух пов'язаний зі всією природою»?

11. Проаналізуйте запропонований уривок з твору Б. Паскаля «Думки». В чому полягає на думку вченого сутність людини? Людина – лише очеретинка, найслабкіша з творинь природи, але вона є очеретинка мисляча. Щоб її знищити, зовсім не потрібно всього Всесвіту: достатньо подиху вітру, краплини води. Але навіть якщо її знищить Всесвіт, людина все одно більш велична, адже вона усвідомлює, що розлучається із життям і що слабкіша за Всесвіт; Всесвіт не усвідомлює своєї вищості.

Тема заняття №7. Визначальні риси німецької класичної філософії .

Мета вивчення: ознайомлення студентів з змістом філософських концепцій видатних німецьких філософів класичного періоду. Знати поняттєвий апарат опанованих філософських концепцій. Уміти інтерпретувати будь-які погляди як прояв відповідної філософської концепції.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Загальна характеристика німецького ідеалізму XVIII-XIX ст.
2. Особливості філософії І.Канта (основні положення теорії пізнання, проблеми етики та поняття категоричного імперативу).
3. Основні ідеї філософських учень Й.Фіхте та Ф.Шеллінга.
4. Філософська система Г. Гегеля: основні складові та принципи формування; учення про діалектичний метод.
5. Характеристика антропологічного матеріалізму Фойєрбаха.
6. Філософська антропологія та філософія історії К.Маркса.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Розуміти основну проблематику філософії Просвітництва.
2. Знати головних представників німецької класичної філософії і їх концепції.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Законспектуйте лекцію «Філософія Просвітництва» та проаналізуйте її.
- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Як зрозуміти вислів І. Канта: «Умови можливості досвіду такі самі, як умови можливості об'єктів досвіду»?

2. Яка головна думка запропонованого уривку з передмови до першого видання «Критики чистого розуму» І. Канта?

«Наше століття – власне століття критики, якій повинно підпорядковуватися все. Релігія на основі своєї святості і законодавство на основі своєї величі воліють поставити себе поза цією критикою. Отож у такому разі вони справедливо викликають підозру і втрачають право на щире повагу, яку виявляє розум до того, що може стояти перед його вільним та відкритим

випробуванням. [...] Такий суд є не що інше, як критика самого чистого розуму. Я розумію під цим не критику книг і систем, а критику здатності розуму взагалі стосовно всіх знань, до яких він може прагнути незалежно від усякого досвіду, отже, вирішення питань про можливість і неможливість метафізики взагалі й визначення джерел, а також обсягу і меж метафізики на основі принципів. [...]».

3. Кант вважає, що «... Розсудок не черпає свої закони природи, а делегує їх їй». Поясніть дане висловлювання. Порівняйте з поглядами Б. Спінози.

4. Кант вважає, що «Слід відрізнити апріорні форми чуттєвості – простір і час, і апріорні форми розсудку – причина, наслідок, необхідність, випадковість тощо». Поясніть вказану відмінність.

5. Поясніть співвідношення між апріорними формами чуттєвості/розсудку запропонованими І. Кантом та «вродженими ідеями» Р. Декарта.

6. Дослідники вважають, що в особі Й. Фіхте, західний шлях буття досяг свого апогею. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою? Відповідь обґрунтуйте.

7. Поясніть сутність наведеного висловлювання: «Доти, доки людина прагне бути чимось сама по собі, Бог не приходить до неї, тому що ніхто з людей не може стати Богом. А як тільки вона усуне себе повністю, до самих коренів, залишається Бог і буде все в усьому... Це самознищення являє собою перехід до вищого життя» (Й. Фіхте). Наскільки вчення Й. Фіхте співвідноситься з індивідуалізмом.

8. Порівняйте ідеалізм Й. Фіхте та Ф. Шеллінга. Виокремте спільні та відмінні риси обох вчень. Спільне Відмінне

9. Поясніть вислів Г. Гегеля (сутність ноогенетичного закону). «... Окремий індивід є недосконалий дух... Індивід, субстанція якого – дух вищий, пробігає це минуле... як форми, вже залишені духом, як етапи шляху, вже розробленого і вирівняного; таким чином, щодо пізнання ми бачимо, як те, що в ранні епохи обіймало зрілих мужів, зведено до пізнань, вправ і навіть ігор хлоп'ячого віку...».

Тема заняття №8. Особливості переходу від класичного до некласичного філософування. Основні напрямки сучасної філософії .

Мета вивчення: ознайомлення студентів з змістом концепцій європейських філософів ХІХ-ХХІ ст.. Знати поняттєвий апарат опанованих філософських концепцій. Уміти інтерпретувати будь-які погляди як прояв відповідної філософської концепції.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Криза класичної філософії в середині ХІХ ст. і становлення нових філософських напрямків.
2. Ірраціоналізм і волюнтаризм філософії А. Шопенгауера.
3. Основні концепції «філософії життя» (Ф. Ніцше, А. Бергсон, В. Дільтей).
4. Філософські засади психоаналізу, вчення про несвідоме (З.Фрейд, К.Юнг, Е.Фромм).
5. Основні етапи розвитку позитивізму. Історична школа філософії науки (Т.Кун, І.Лакатос, П.Фейєрабенд).
6. Структуралізм як методологія гуманітарного пізнання (К.Леві-Стросс, М.Фуко).
7. Феноменологія Е. Гусерля. Екзистенціальна філософія: К.Ясперс, А.Камю, Ж.-П.Сартр.
8. Філософські концепції модерну та постмодерну.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Розуміти суперечливість, основні досягнення та недоліки в європейській філософії ХІХ-ХХІ ст.
2. Знати філософські школи цього періоду та їх основну проблематику.

Методичні поради з засвоєння теми:

Законспекуйте лекцію «Європейська філософія ХІХ-ХХІ ст.» та проаналізуйте її.

Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Що вплинуло на зміну філософського мислення при переході від класичної до некласичної філософії?

2. Визначте, що собою являє класична та некласична філософії?

3. Що означає в марксизмі поняття «відчуження людини»? Назвіть основні аспекти.

4. Що означає поняття «позитивізм» для філософії та науки?

5. Поясніть афоризми С.К`еркегора: «Яка користь людині, яка світ цілий здобуде, а занапастить власну душу».

«Душа сильніша од всього світу слабкістю, і слабша лише від Бога своєю силою».

6. Прокоментуйте таку тезу А.Шопенгауера: «Самогубець хоче життя і невдоволений лише умовами, при яких воно йому дане. Тому він відмовляється не від волі до життя, а лише від самого життя, руйнуючи його окремі прояви»

Що означає «воля до життя»?

7. Вчення про людину Ф.Ніцше. Схематично зобразіть місце людини, Надлюдини та світу в системі Ф.Ніцше.

Тема заняття №9. Філософська думка в Україні.

Мета вивчення: розглянути проблематику, основні напрямки, основних представників та найважливіші ідеї філософії в Україні починаючи з її зародження. Показати їх світову контекстуальність та унікальність.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Головні засади формування української філософії.

2. Характеристика філософських ідей в Україні у 14 -17 ст.

3. Філософські ідеї представників Києво-Могилянської академії.

4. Основні ідеї філософії Г.Сковороди.

5. Філософські ідеї в культурі і суспільно-політичних рухах України 19-20 ст.

6. Місце української філософії у сучасному світі.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Розуміти суперечливість, основні досягнення філософії в Україні.

2. Знати основну проблематику сучасної філософії в Україні.

Методичні поради з засвоєння теми:

• Законспектуйте лекцію «Філософська думка в Україні» та проаналізуйте її.

• Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання я для самостійної роботи:

1. Сформулюйте основну ідею твору митрополита Іларіона «Слово про Закон і Благодать».

2. Охарактеризуйте зміст «Повчання Володимира Мономаха дітям». До чого закликає мислитель. Порівняйте з ідеями гуманізму.

3. Назвіть основні ідеї Галицько-Волинського літопису.

4. Охарактеризуйте політичні погляди П. Могили. Розкрийте їх перспективи з погляду сьогодення.

5. Дайте оцінку висловлюванням Ф. Прокоповича. Прибічником якого напрямку він був? «Поняття стосуються загального. «Одиничне не піддається визначенню або доведенню і немає також наук про одиничні речі».

6. Г. Сковорода вважав, що Бог є однією з назв природи поруч з такими як «хліб», «вода» тощо. Зважаючи на сказане, до якого філософського напрямку, на Вашу думку, він належав? Відповідь обґрунтуйте.

7. Г. Сковорода писав: «Не прив'язав Бог щастя ні до часів Авраамових, ні до предків Соломмонових». Який, на Вашу думку, філософський сенс цих слів?

8. Д. Чижевський вважав, що «Україна ще чекає на свого великого філософа». Чи погоджуєтесь Ви з його поглядами. Відповідь обґрунтуйте.

9. Розкрийте суть «Філософія серця» П. Юркевича.

10. Проаналізуйте філософські ідеї в культурному і суспільно-політичному рухах в Україні ХХ-ХХІ ст.

Тема заняття №10. Філософське вчення про буття (онтологія).

Мета вивчення: Чітко визначити зміст онтології як вчення про суще та коло її основних проблем. Розкрити зміст основних понять онтології, а саме поняття „буття”, „світ”, „сутність”, „дійсність”, „суще”.

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Філософський зміст категорії „буття”. Проблема буття в історії філософії.
2. Філософський зміст категорії „матерія”. Єдність матерії, руху, простору і часу. Соціальні властивості простору і часу.
3. Свідомість як пізнавальне і духовно-практичне відношення до дійсності.
4. Структура індивідуальної свідомості, її основні рівні.
5. Суспільна свідомість, її структура та форми.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Розуміння буття у класичній та некласичній філософії.
2. Простір і час в об’єктивному та суб’єктивному вимірах

Методичні поради з засвоєння теми:

- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Значення поняття буття для філософії.
2. Розкрийте проблему буття в історико-філософському окресленні.
3. Назвіть найважливіші характеристики буття в сучасній науковій картині світу.
4. Що таке свідомість та які її сутнісні ознаки.

5. Структуруйте концепції свідомості. Що таке «ідеальна свідомість»?
6. Що таке самосвідомість та кому вона притаманна?
7. Що таке суспільна свідомість та її місце в сучасному Українському суспільстві?

Тема заняття №11. Філософська антропологія

Обладнання: демонстраційні матеріали, аудіовізуальні засоби.

План заняття:

1. Людина як предмет філософського аналізу. Проблема людини в історії філософії та філософській антропології.
2. Проблема сенсу життя, смерті та безсмертя у духовному досвіді людства.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Охарактеризувати проблему людини, її походження та сутності в історії розвитку філософської думки.
2. Слід звернутися до натуралістичного та ідеалістичного підходів у вирішенні зазначених питань, прослідкувати їх специфіку в різні історичні періоди.

Методичні поради з засвоєння теми:

- Розробіть план відповіді на кожне з питань практичних занять.

Питання для самостійної роботи:

1. Окресліть відмінність між філософським та природничонауковим підходами до вивчення людини.
2. Проблема людського безсмертя: різні виявлення та аспекти.
3. Поясніть внутрішній зв'язок таких особливостей людини, як неспеціалізованість, універсальність та свобода.
4. У чому специфіка філософського розуміння людини?
5. Як здійснюється взаємозв'язок природного та соціального в людині?
6. Як співвідносяться історична необхідність та свобода особи?
7. Який саме вибір особи можна вважати проявом її свободи?

8. Чому діяльність визначається як суттєва риса особистості?
9. У чому полягають особливості взаємозв'язку людини і природи?
10. Яке значення мала діяльність Римського клубу для визначення та вирішення глобальних проблем?
11. Як Ви розумієте поняття “кoeволюція”?
12. В чому полягає сутність екологічної освіти?
13. Вкажіть на соціально-історичні умови виникнення глобальних проблем.
14. Окресліть проблему співвідношення людини і суспільства.

Методичні рекомендації до форм проведення практичних занять.

Практичні заняття проводяться з використанням форм інноваційних технологій: дискусії (групові), з використанням презентаційної доповіді або реферату з елементами дослідницького методу навчання, можуть бути організовані в формі круглого столу, а також пост тесту і активних форм теоретичного і практичного навчання (складання документів, рольова (ділова) гра, рішення задач, коментування відповідей або результатів при вирішенні завдань, оцінка результатів вирішення завдань та інші).

Для вирішення вище означених питань рекомендується:

Форми інноваційних технологій

1. *Дискусія* - форма навчальної роботи, в рамках якої бакалаври висловлюють свої думки щодо проблеми, заданої викладачем. Проведення дискусій з проблемних питань передбачає написання бакалаврами есе, тез або рефератів із запропонованої тематики.

2. *Дискусія групова* - метод організації спільної колективної діяльності, що дозволяє в процесі безпосереднього спілкування шляхом логічних доводів впливати на думки, позиції і установки учасників дискусії. Метою дискусії є інтенсивне і продуктивне рішення групової задачі. Метод групової дискусії забезпечує глибоке опрацювання наявною інформацією, можливість висловлювання студентами різних точок зору із заданої викладачем

проблеми, тим самим, сприяючи виробленню адекватного в даній ситуації рішення. Метод групової дискусії збільшує залученість учасників у процес цього рішення, що збільшує ймовірність його реалізації. Даний комплекс методів навчання використовується в навчальному процесі при проведенні практичних занять з усіх тем дисципліни.

3. **Доповідь (Презентація)** - публічне сповіщення, що представляють собою розгорнутий виклад певної теми, питання програми. Доповідь може бути представлена різними учасниками процесу навчання: викладачем, запрошеним експертом, бакалавром, групою бакалаврів. Доповіді спрямовані на більш глибоке вивчення лекційного матеріалу або розгляду питань для додаткового вивчення. Даний метод навчання використовується в навчальному процесі при проведенні практичних занять з усіх тем дисципліни.

4. **Інтерактивні методи навчання** - методи навчання, при яких сам процес передачі інформації побудований на принципі активної взаємодії викладача і бакалавра. Він передбачає велику активність бакалавра, його творче переосмислення отриманих відомостей. Основні критерії інтерактивної моделі навчання: можливість неформальної дискусії, вільного викладу матеріалу, наявність групових завдань, які вимагають колективних зусиль, ініціативність бакалавра, постійний контроль під час семестру, виконання письмових робіт. Інтерактивні методи включають: метод презентації, дискусії, методи контролю, метод тестування тощо.

5. **Дослідницький метод навчання** - організація навчання на основі пошукової, пізнавальної діяльності бакалаврів шляхом постановки викладачем пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого рішення. Сутність дослідницького методу навчання обумовлена його функціями. Цей метод організує творчий пошук і застосування знань, він є умовою формування інтересу, потреби у творчій діяльності, в самоосвіті. Основна ідея дослідницького методу навчання полягає у використанні наукового підходу до вирішення тієї чи іншої навчальної

задачі. Робота бакалаврів в цьому випадку будується за логікою проведення класичного наукового дослідження з використанням усіх науково - дослідних методів і прийомів, характерних для діяльності вчених.

Основні етапи організації навчальної діяльності при використанні дослідницького методу:

1. Визначення загальної теми дослідження, предмета і об'єкта дослідження.
2. Виявлення та формулювання загальної проблеми.
3. Формулювання гіпотез.
4. Визначення методів збору і обробки даних у підтвердженні висунутих гіпотез.
5. Збір даних.
6. Обговорення отриманих даних.
7. Перевірка гіпотез.
8. Формулювання понять, узагальнень, висновків.
9. Застосування висновків.

Даний комплекс методів навчання використовується в навчальному процесі при виконанні бакалаврами практичних занять з використанням спеціально розробленого практикуму.

6. **Пост-тест** - тест на оцінку, що дозволяє перевірити знання студентів з пройдених тем. Даний метод навчання використовується в навчальному процесі при проведенні тестування з виконанням атестаційного педагогічного вимірювання для оцінки якості знань бакалаврів з дисципліни.

7. **Круглий стіл** - один з найбільш ефективних способів для обговорення гострих, складних і актуальних на поточний момент питань у сфері логіки, обміну досвідом та творчих ініціатив. Така форма занять дозволяє краще засвоїти матеріал, знайти необхідні рішення в процесі ефективного діалогу на практичному занятті за темами дисципліни (1, 6, 7 теми).

Наукова дискусія є формою навчальної роботи, в рамках якої бакалаврами висловлюють свою думку щодо проблеми, що задана

викладачем. Проведення дискусії з проблемних питань передбачає перед початком дискусії написання есе, тез або рефератів із запропонованої тематики.

Есе - жанр філософської, естетичної, літературно-критичної, науково-публіцистичної літератури, що поєднує та підкреслює індивідуальну позицію автора з невимушеним, оригінальним її викладом, орієнтованим на розмовну мову.

Тези - форма запису, що відображає по пунктам основні положення роботи (дослідження), за допомогою якої передається основний зміст. Тези формують коротку систему знань.

Перед початком наукової дискусії бакалаври можуть розподілятися по проблемним групах відповідно до тем підготовлених есе (рефертів). Процедура дискусії включає в себе два етапи; 1) виступ бакалавра з доповіддю своєї наукової проблеми; 2) відкрита дискусія представлених проблем. При цьому кожен виступаючий отримує дві оцінки: за презентацію та відповіді на питання. За результатами наукової дискусії складається рейтинг бакалаврів. Протягом дискусії проводяться різні конкурси: на самого активного опонента, на краще питання тощо. В групі, в якій проводиться наукова дискусія, обирається доповідник, якому доручається узагальнити результати дискусії.

Методичні вказівки з написання есе

Есе - жанр філософської, естетичної, літературно-критичної, художньої, науково-публіцистичної літератури, що поєднує і підкреслює індивідуальну позицію автора з невимушеним, оригінальним викладом, орієнтованим на розмовну мову. Основна мета написання науково-публіцистичного есе - висловити особисту точку зору автора на конкретну проблему, виклавши при цьому її гранично чітко і коротко; показати власну позицію автора. Науково-публіцистичне есе характеризують такі особливості:

1. Відбивається особиста точка зору автора з конкретного питання або проблеми, при цьому чітко показується власна позиція.

2. Передбачається вільний, оригінальний виклад тексту есе.

3. Есе готується в стилі близькому до розмовної мови, що характеризується вільним лексичним складом мови, образністю й афористичністю.

4. Дослідження не повинно претендувати на занадто глибокий аналіз, досить обмежитися міркуваннями, яскравими враженнями.

5. При підготовці есе важливий не великий обсяг, а конкретність теми дослідження.

6. Стил ь есе характеризується невимушеним, своєрідним, оригінальним, образним викладом думки.

7. Від інших форм наукового дослідження есе відрізняється особливий синтаксис: наявність неповних речень, крапок тощо.

8. Дослідження не вимагає викладу концепції, а тільки власного враження про неї, умовиводів, висновків автора.

Структура есе передбачає наступне.

1. Невеликий обсяг: 10 - 15 строк.

2. Відповідність задумам автора обраної ним форми. На початку роботи вказується тема есе.

4. Актуальність теми підкреслюється особистою позицією автора, яка в даному випадку за визначенням є актуальною.

5. Невеликі (у вільній формі) вступна і заключна частини, які необхідні для визначення цілей і позицій автора, його висновків.

6. Список літератури може бути представлений у вільній формі.

7. Використання схем, діаграм, таблиць, розрахунків, що ілюструють основні висновки автора.

8. Демонстрація власної позиції автора (виклад позицій інших авторів може бути гранично коротким, але має відчуватися знання автором цих позицій).

9. Посилання на використану літературу.

10. Наявність в роботі елементів прихованого діалогу, полеміки з

оппонентами тощо.

11. Вільна композиція, яка повинна тільки підкреслювати глибокі знання і переконання автора за обраною ним темою.

Теми презентацій з навчальної дисципліни «Філософія»

1. Проблема людини у філософії Стародавнього Світу.
2. Енциклопедичний характер систематизованих філософських уявлень античних філософів.
3. Діалог та виникнення філософської традиції.
4. Порівняльний аналіз античних і біблійних уявлень про виникнення світу.
5. Проблема людини в гуманістичній філософії Відродження.
6. Значення філософії Ренесансу для розвитку вітчизняної та світової культури й філософії.
7. Французькі просвітителі 18 ст. про природу людини і суспільства.
8. Місце Дж.Берклі в історії гносеології.
9. Сутність полеміки Т.Гоббса з Р.Декартом.
10. Раціональний зміст філософії Гегеля.
11. Філософія Л.Фейєрбаха та її вплив на європейську філософію.
12. Європейська філософія 19 століття.
13. Філософія 20 століття як неklasична філософія. Зміна орієнтацій філософствування.
14. Філософія прагматизму, її джерела та вплив на духовну культуру 21 століття.
15. Філософський постмодернізм, джерела та вплив на духовну культуру 20-21 ст.
16. Становлення філософських ідей І. Канта.
17. Сутність філософії Г. Гегеля.
18. Людина в антропологічній філософії Л. Фейєрбаха.
19. Становлення та розвиток філософії марксизму.

20. Становлення та розвиток філософської думки в Україні.
Унікальність філософії Г. Сковороди.

Теми есе з навчальної дисципліни «Філософія»

1. Історія становлення філософсько-релігійного світогляду.
2. Основне питання філософії в історії філософської думки.
3. Матеріалістичні ідеї у філософії Стародавньої Індії.
4. Ідеалістичні концепції Стародавньої Індії.
5. Історичні витоки філософії Буддизму.
6. Матеріалістичні школи Стародавнього Китаю.
7. Сутність філософських поглядів Конфуціанства.
8. Атомістична філософія Демокрита.
9. Особливості філософії Сократа.
10. Концептуальні засади філософії Платона.
11. Раціоналізм у філософії Аристотеля.
12. Номіналізм та реалізм як філософський погляд у Середні віки.
13. Філософсько-релігійні погляди Фоми Аквінського.
14. Концептуальні погляди Д. Скотта, У. Оккама.
15. Антропоцентричні засади філософії епохи Відродження.
16. Філософські погляди в творчості Леонардо да Вінчі.
17. Становлення історичних форм матеріалізму.
18. Витоки філософії Києво-Могилянської академії.
19. Антропологічний вимір людини у сучасній філософії.
20. Інформація та інформаційне суспільство.

Активні форми практичних занять

Традиційною формою практичних занять в навчальному процесі за більшістю дисциплін є семінар. Ця форма дає можливість викладачеві поетапно оцінювати засвоєння студентами навчального матеріалу, обговорювати з ними найбільш складні та значущі теми навчальної

програми. Семінар залишається універсальною і ефективною системою навчання. Однак, одночасно з теоретичною підготовкою студентів протягом навчання, повинні формуватися численні практичні навички. Важлива роль в їх виробленні належить усім видам навчальної практики. Але очевидно, що і протягом аудиторних занять бакалаври повинні отримувати практичні навички. Справа не тільки в тому, що після отримання диплому й початку практичної роботи за фахом випускник із хорошими практичними навичками швидше освоїть свої професійні обов'язки. Головне полягає в тому, що вже протягом навчання він відчує необхідність отримання стійких знань за фахом. Останнім часом до навчального процесу входять так звані активні форми проведення аудиторних занять.

Загальні питання застосування активних форм практичних занять.

Найбільш доцільними активними формами проведення практичних занять з теоретичних курсів можуть бути рекомендовані наступні:

1. Рольова («ділова») гра.
2. Рішення завдань (усно) на основі фабули, що повідомляється.
3. Коментування.

Для кожного заняття можна виділити підготовчу стадію. На попередньому занятті, викладач ставить завдання студентам на підготовку, при необхідності ділить навчальну групу на підгрупи і розподіляє ролі серед студентів. На початковій стадії заняття керівник перевіряє готовність студентів, оголошує цілі заняття, дає або нагадує фабулу і попередні умови, при необхідності проводить короткий інструктаж. За командою керівника учасники заняття (рольової гри, складання документів та ін.) приступають до основної частини. Заняття вважається проведеним успішно, а його цілі досягнуті, якщо всі бакалаври брали активну участь в занятті, показали при цьому достатню підготовку і протягом заняття виконана поставлена задача. Викладач може втручатися у перебіг заняття лише у виняткових випадках, коли, наприклад, рольова гра виходить за межі сценарію. Керівник не повинен перешкоджати прийняттю учасниками помилкових рішень. Він

може використовувати їх при аналізі заняття та підбитті його підсумків. На заключній стадії заняття проводиться його критичний аналіз. Доцільно дати можливість обмінятися думками і оцінити окремі елементи і заняття в цілому. Загальний аналіз робить керівник. В аналізі можуть бути висновки з таких питань: чи вирішена головна задача, чи вдалося провести заняття відповідно до його плану і сценарію, який результат досягнутий щодо формування практичних навичок; чи була домашня підготовка учасників продуктивною; над якими питаннями теми проведеного заняття бакалаврам необхідно працювати самостійно.

МОДУЛЬНІ ЗАВДАННЯ:

1. Як ви вважаєте, філософія - це:

- 1) це любов до розуму;
- 2) це наука про Всесвіт;
- 3) це вчення про істину, добро та красу.

2. Назвіть головну проблему (питання) філософії:

- 1) це вчення про безсмертя індивідуальної душі;
- 2) це питання про співвідношення поняття та предмету (душі та тіла, свідомості та матерії);
- 3) це вчення про гармонійний розвиток особистості.

3. Як вважаєте що таке онтологія:

- 1) це вчення про буття та небуття абсолюту та людини;
- 2) це розділ філософії, де вивчається походження і структуру світобудови;
- 3) це вчення про первинність та вторинність матерії та свідомості.

4. Що таке метафізика:

- 1) це вчення античних мислителів про незмінні та підвладні розуму сутності світобудови;
- 2) це комплекс творів Арістотеля з "основ філософії", об'єднаних Андроніком Родоським у 1 ст. до н.е. за назвою "Метафізика";

- 3) це термін, яким Гегель визначив недіалектичні філософські системи;
- 4) це явища та процеси, які неможливо пояснити за допомогою законів фізики;
- 5) це все перераховане.

5. *Як вважаєте, гносеологія це:*

- 1) це вчення про пізнавальні здібності людини;
- 2) це вчення про методологію і методику пізнання;
- 3) це теорія про істинність чи хибність знання та визначення критеріїв істини;
- 4) це все перераховане.

6. *Як вважаєте, агностицизм це:*

- 1) це заперечення наявності в загальних понять (якість, форма, матерія і т.д.) предмету, який би відповідав їм в реальному світі;
- 2) це повне або часткове заперечення пізнаваності світу;
- 3) це вчення древніх і середньовічних пустельників;
- 4) це все перераховане.

7. *Як вважаєте, матеріалізм:*

- 1) це обмеженість людини лише життєвими ("матеріальними") благами: їжа, житло, одяг, гроші і т.д.;
- 2) це визнання матерії першоосновою та першопричиною світобудови;
- 3) це знання про приховані дрібні (фізичні та хімічні) частки речовини і поля;
- 4) це вчення К. Маркса, Ф. Енгельса, В.І. Леніна;
- 5) це все перераховане.

8. *Як вважаєте, ідеалізм:*

- 1) це людина що живе мріями, не звертає увагу на об'єктивну реальність;
- 2) це вчення про ідеали та їх роль в житті;
- 3) це філософське вчення про первинність свідомості і вторинність матерії;
- 4) це релігійна ідеологія;
- 5) це намагання зробити своє та суспільне життя ідеально істинним, добрим, красивим.

9. Як вважаєте, дуалізм:

- 1) це вчення про первинність, вічність та рівноцінність двох начал – свідомості та матерії;
- 2) це вчення про незалежність в людині двох субстанцій – мислячої (духу) та просторової (матерії);
- 3) це вчення про незалежність один від одного суб'єкта, що пізнає, і пізнаваного об'єкта;
- 4) це прихильники двоїчної системи числення;
- 5) це концепція про рівноправність любых протилежних начал: добра та зла, істини та омани і т.д.

10. Як вважаєте, монізм:

- 1) це вчення про монополію;
- 2) це вчення про єдиного Творця світу;
- 3) це заклик до єднання людей;
- 4) це визнання того, що в основі світобудови лежить якесь єдине нестворене начало, яке не може бути знищене;
- 5) це все перераховане.

11. Як вважаєте, філософія по відношенню до світогляду:

- 1) світогляд і філософія – тотожні, позначають одне і теж саме;
- 2) філософія являється образно-емоційною складовою світогляду;
- 3) філософія є теоретичним ядром світогляду;
- 4) філософія узагальнює наукові знання людини;
- 5) світогляд входить до складу філософської позиції особистості.

12. Як вважаєте, що не вважають функцією філософії?

- 1) це світоглядна функція;
- 2) це методологічна функція;
- 3) це кримінально-правова функція.

13. Як вважаєте, з яких рівнів складається світогляд?

- 1) емоційно-образного та логіко-розсудочного;
- 2) практичного та теоретичного;

- 3) повсякденного і наукового;
- 4) індивідуального та суспільного;
- 5) об'єктивного та суб'єктивного.

14. У чому специфіка художнього світогляду:

- 1) виражене (крім літератури) в несловесних образах;
- 2) є розкриттям суб'єктивного враження художника а не об'єктивних якостей предмета;
- 3) більше має вплив на душевний стан людини, чим на результати її практичної діяльності;
- 4) це все перераховане.

15. Як вважаєте, чим науковий світогляд відрізняється від філософського:

- 1) тим, що відображає дійсність в формі лише істинних знань. Виражається тільки в понятійно-категоріальній формі;
- 2) тим, що абстрагований від особистісних якостей суб'єкта, що пізнає.
- 3) тим, що словесна форма вираження може бути замінена знаковою символікою;
- 4) всім перерахованим.

16. Які знаєте види ідеалізму:

- 1) об'єктивний;
- 2) діалектичний;
- 3) суб'єктивний;
- 4) антропологічний.

17. Як вважаєте, об'єктивний ідеалізм:

- 1) він визнає, що первинна по відношенню до матерії свідомість існує поза та незалежно від людини;
- 2) він вважає, що свідомість не може бути об'єктом наукового (лише наукового) пізнання;
- 3) він заперечує роль об'єктів у розвитку індивідуальної і суспільної свідомості;
- 4) чи все перераховане.

18. Як вважаєте, суб'єктивний ідеалізм:

- 1) він стверджує що: "світ є комплексом відчуттів";
- 2) вважається, що свідомість суб'єкта творить сві;
- 3) він заперечує наявність будь-якої реальності поза свідомістю суб'єкта;
- 4) стверджує що, первинна свідомість є свідомість індивідуального суб'єкта і заперечує наявність якої-небудь реальності поза свідомістю суб'єкта;
- 5) все вище перераховане.

19. Як вважаєте, яке твердження належить Сократу:

- 1) „Істина народжується в суперечці”.
- 2) „Людина в силу своєї смертності не може досягнути істинного”.
- 3) „Істинними можна вважати лише знання, перевірені на практичному досвіді”.

20. „СВІТ РЕЧЕЙ” ЗА ПЛАТОНОМ, ЦЕ :

- A. Предметно-чуттєвий світ що є спотвореною копією ідеальних первообразів.
- B. Предмети побуту .
- C. Економічна база суспільства
- D. Все перераховане.

21. Як вважаєте, „СВІТ ІДЕЙ” ЗА ПЛАТОНОМ, ЦЕ :

- A. Духовний світ конкретної особистості
- B. Світ вищих духовних сутностей, які являються першообразами речей
- C. Вищий надприродний світ, в якому живуть божества.
- D. Все перераховане

22. Як вважаєте, ОСНОВОПОЛОЖНИКОМ ФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ ВВАЖАЄТЬСЯ:

- A. Сократ. B. Діоген. C. Демокріт. D. Арістотель.

23. Як вважаєте, АРІСТОТЕЛЬ ПОЯСНЮВАВ РУХ ЯК:

- A. Божественне втручання, що веде до еволюції всього суцього.
- B. Прагнення матерії набути форми.
- C. Зміну положення предметів в просторі і часі.

24. Як вважаєте, В ПІЗНЬОАНТИЧНИЙ ПЕРІОД РОЗВИВАЛИСЬ ВЧЕННЯ:

- A. Скептицизм.
- B. Неотомізм.
- C. Стоїцизм.
- D. Епікурейство.
- E. Все перераховане.

25. Як вважаєте, ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЛОСОФІЇ ПЕРІОДУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ:

- A. Геоцентризм.
- B. Теоцентризм.
- C. Антропоцентризм.
- D. Матеріалізм.

26. Як вважаєте, ЯКИЙ З ФІЛОСОФСЬКИХ НАПРЯМКІВ ЗАПЕРЕЧУВАВ МОЖЛИВІСТЬ ПІЗНАННЯ ЛЮДИНОЮ СВІТУ ЗА ДОПОМОГОЮ РОЗУМУ, ОБСОЛЮТИЗУЮЧИ ВІРУ:

- A. Патристика.
- B. Схоластика.
- C. Апологети.

27. Як вважаєте, АПОЛОГЕТИ – це

- A. Захисники віри.
- B. Філософський напрям, представники якого пропагували матеріалістичні ідеї в період Середньовіччя.
- C. Представники консервативного філософського напрямку, що опиралися на ідеї класиків Античної філософії.

28. Як вважаєте, хто розглядав людство " ГРАД БОЖИЙ" И "ГРАД ЗЕМНИЙ":

- 1) Августин. 2) Еріугена. 3) Абельяр. 4) Боецій.

29. Як вважаєте, хто є "АНГЕЛЬСЬКИЙ ДОКТОР":

- 1) Августин.

- 2) Авіценна.
- 3) Фома Аквінський.
- 4) Еріугена.

30. Як вважаєте, хто сформулював 5 доведень буття Бога:

- 1) К. Тертуліан.
- 2) Августин Блаженний.
- 3) Ф. Аквінський.

31. Як вважаєте, на кого орієнтувалися схоласти:

- 1) Платон.
- 2) Арістотель.
- 3) Демокріт.

32. Як вважаєте, що означав реалізм у СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ:

- 1) єдино реальними є лише одиничні речі;
- 2) реальними є загальні поняття.

33. Як вважаєте, що означав НОМІНАЛІЗМ у філософії Середньовіччя:

- 1) єдино реальними є лише одиничні речі;
- 2) реальними є і загальні поняття.

34. Як вважаєте, на що вказує назва епохи ВІДРОДЖЕННЯ ВКАЗУЄ:

- 1) на повернення уявлення про геоцентричну систему Птолемея;
- 2) на повернення античних традицій;
- 3) на повернення міфологічного уявлення про світ;
- 4) на повернення вчення апологетів про віру.

35. Як вважаєте, що було головною рисою філософії епохи ВІДРОДЖЕННЯ:

- 1) це космоцентризм;
- 2) це антропоцентризм;
- 3) це теоцентризм.

36. Як вважаєте, який девіз е філософії Н. МАКІАВЕЛЛІ:

- 1) мета виправдовує засоби;
- 2) немає такої мети, для досягнення якої можна пожертвувати хоча б одним життям.

37. Як вважаєте, ідеї періоду Реформації лягли в основу:

- 1) Католицизму;
- 2) Православ'я;
- 3) Протестантизму.

38. Як вважаєте, коли почалося становлення філософії в *КИЄВСЬКІЙ РУСІ*:

- 1) почалося з введення християнства;
- 2) почалося з відкриття братських шкіл;
- 3) почалося з наукової діяльності перших університетів та академій.

39. Як вважаєте, які риси притаманні українській філософії:

- 1) екзистенційність;
- 2) моральна спрямованість;
- 3) кордоцентризм;
- 4) все вище перераховане.

40. Як вважаєте, філософія *КИЇВСЬКОЇ РУСІ* мала:

- 1) ... орієнтацію на соціальний захист;
- 2) ...релігійно-етичну спрямованість;
- 3) ...основною метою систематизацію та опрацювання міфологічних уявлень праукраїнців, зокрема Велесової книги.

41. Як вважаєте, хто є автором „СЛОВО ПРО ЗАКОН і БЛАГОДАТЬ”:

- 1) Володимир Мономах.
- 2) Кирило Туровський.
- 3) Митрополит Іларіон.
- 4) Ярослав Мудрий.

42. Як вважаєте, хто написав працю „ПРО ЄДНІСТЬ КОСТЬОЛА БОЖОГО”:

- 1) І. Вишенський.
- 2) П. Скарга.
- 3) Ю.Дрогобич.
- 4) К. Смолятич.

43. Як вважаєте, які проблеми досліджували діячі КИСВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ:

- 1) проблеми матерії, руху, простору і часу;
- 2) сформулювали основні закони діалектики;
- 3) проблему про роль підсвідомості в формуванні поведінки людини.

44. Як вважаєте, кого вважають засновником української класичної філософії:

- 1) це Ю. Дрогобич.
- 2) це Ф. Прокопович.
- 3) це Г. Сковорода.
- 4) це Т. Шевченко.

45. Як вважаєте, які Г. СКОВОРОДА виділяв світи:

- 1) це мікрокосм, макрокосм та світ Біблії;
- 2) це світ матерії, свідомості та природи;
- 3) це всесвіт, земля, підземний світ.

46. Як вважаєте, хто запропонував вчення про подвійну природу трьох світів:

- 1) Митрополит Іларіон;
- 2) Г. Сковорода;
- 3) П. Могила.

47. Як вважаєте, хто сформулював теорію «сродної праці»:

- 1) це митрополит Іларіон;
- 2) це І. Вишенський;
- 3) це Г. Сковорода.

48. Як вважаєте, хто в Україні розпочав розробку національної ідеї у філософії:

- 1) це засновники Коево-Могилянської академії;
- 2) це митрополит Київський Іларіон;
- 3) це Хвильовий, Д. Донцов, В. Липинський;
- 4) це члени Кирило-Мифодіївського братства;

Е. В. Винниченко.

49. Як вважаєте, деїзм це:

- 1) коли Бог є творцем світу;
- 2) коли Бог, сотворивши світ, не вмішується в його закономірний розвиток;
- 3) коли вчення, що відкидає авторитарну ідеологію;
- 4) коли Бог розчинений в світі;
- 5) індивідуальна душа рівна Богу;
- 6) усе вище перераховане.

50. Як вважаєте, що таке пантеїзм:

- 1) це всі релігії придумані людьми;
- 2) коли Бог ховається за природою;
- 3) коли Бога не існує, є тільки природа;
- 4) коли природа містить у собі Бога;
- 5) коли Бог і Природа тотожні.

51. Як вважаєте ДЕМІУРГ - ЦЕ:

- A. "Творець та батько цього Всесвіту".
- B. Творець нижчих богів.
- C. Творець світової душі і безсмертної людської душі.
- D. Творець космосу з першоматерії за вічним першообразом ейдосу (ідеї).
- E. Творець світобудови з нічого.
- F. Надприродне божество.

52. Як вважаєте КОСМІЗМ - ЦЕ:

- A. Вчення про єдність людства та природи. B. Вчення про те, що людина є мікрокосмосом.
- C. Вчення про грамонізацію космічного і соціального життя.
- D. Вчення про те, що космос через людство реалізує ступені своєї досконалості.

53. Як вважаєте СУБСТАНЦІЯ - ЦЕ:

- A. Внутрішня сутність, що визначає можливі форми матеріального та духовного буття.

- V. Середньовічний термін для визначення творця світобудови.
- C. Логічний термін для позначення об'єкта, що має властивості, але сам властивістю не є.
- D. Все перераховане.

54. Як вважаєте АТРИБУТ – ВЛАСТИВІСТЬ ПРЕДМЕТА, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ:

- A. Невід'ємністю.
- B. Необхідністю.
- C. Істотністю.
- D. Періодичністю.
- E. Об'єктивністю.
- F. Причинністю.

55. Як вважаєте ГІЛОЗОЇЗМ - ЦЕ:

- A. Вчення про всезагальну одухотвореність природи (універсуму).
- B. Вчення про "життєву силу".
- C. Вчення про надприродні сили.
- D. Уявлення про космос як про живий організм.
- E. Вчення про тотожність Бога і Природи.
- F. Вчення про рівнозначність двох начал світу - матеріального й ідеального.

56. Як вважаєте ОБ'ЄКТИВНЕ: ВКАЗАТИ ЗАЙВИЙ ПУНКТ

- A. Само по собі існуюче.
- B. Незалежне від свідомості та волі людини.
- C. Одна з характеристик об'єкта.
- D. Протилежність суб'єктивному.
- E. Категорія, що не може бути застосована до думки.

57. Як вважаєте СУБ'ЄКТИВНЕ : ВКАЗАТИ ЗАЙВИЙ ПУНКТ

- A. Духовне.
- B. Особисте.
- C. Індивідуально неповторне.
- D. Сукупність почуттів і думок

- Е. Синонім поняття „душа”.
- ґ. Усе, що пов'язане із суб'єктом.
- Г. Спотворене сприйняття зовнішнього світу.
- Н. Внутрішній (культурний) світ людини.

58. Як вважаєте РОЗВИТОК - ЦЕ ЗМІНА МАТЕРІАЛЬНИХ І ІДЕАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ:

- А. Об'єктивністю.
- В. Незворотністю.
- С. Закономірністю.
- Д. Причинністю.
- Е. Наступністю.
- ґ. Нагромадженням позитивного.
- Г. Направленістю.

59. Як вважаєте ЯКИМ ЧИНОМ ВЗАЄМОВІДНОСЯТЬСЯ СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ І ІНДИВІДУАЛЬНА?

- А. Суспільне визначає індивідуальне.
- В. Індивідуальне формує суспільне.
- С. Співіснують паралельно.
- Д. Діалектично взаємодіють.
- Е. Ніяк не взаємовов'язані.
- ґ. "Суспільна свідомість" - фікція, є тільки індивідуальні голови і індивідуальні свідомості.

60. ЧИЇ СЛОВА: "Мова є практичною, існуючою для інших людей і тільки через це існуючою також і для мене самого, дійсною свідомістю"?

- А. Еразм Роттердамський.
- В. М. Кузанський.
- С. Френсіс Бекон.
- Д. Карл Маркс.
- Е. Володимир Соловйов.
- ґ. Еріх Фромм

61. Як вважаєте, що вивчає ГНОСЕОЛОГІЯ:

- 1) Взаємодію людини, суспільства та природи.
- 2) Природу пізнавальних можливостей людини та всі питання, так чи інакше пов'язані з процесом пізнання.
- 3) Моральні відносини на індивідуальному і суспільному рівнях.
- 4) Етапи розвитку цивілізації.

62. В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ ВИДІЛЯЮТЬ ТАКІ ОСНОВНІ ФОРМИ:

- Раціональна і чуттєва.
- Теоретична і практична.
- Емпірична і раціональна.
- Побутова (стихійна) і наукова.

63. ОСНОВНІ ФОРМИ ЧУТТЄВОГО ПІЗНАННЯ (ВІДЗНАЧИТИ ЗАЙВЕ)

- Відчуття.
- Споглядання.
- Сприйняття.
- Уявлення.

64. Як вважаєте, які є основні форми пізнання:

- 1) думка.
- 2) поняття.
- 3) судження.
- 4) умовивід.

65. "Усі думки і дії нашої душі випливають з її власної сутності і не можуть бути сформовані почуттями"(Лейбніц). ДО ЯКОГО НАПРЯМКУ В ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ ВІДНОСИТЬСЯ ПОЗИЦІЯ АВТОРА ДАНОГО ВИСЛОВУ?

- 1) Матеріалізм;
- 2) Ідеалізм;
- 3) Гілозоїзм;
- 4) Раціоналізм;
- 5) Психофізіологічний паралелізм.

66. Як вважаєте СУЧАСНА ГНОСЕОЛОГІЯ ВВАЖАЄ, ЩО:

- 1) раціональне пізнання – основне, чуттєве – відіграє другорядну роль.
- 2) основний зміст знання людина здобуває за допомогою органів чуття, раціональне пізнання – систематизує отримані дані.
- 3) раціональне і чуттєве пізнання – дві сторони єдиного пізнавального процесу.
- 4) раціональне і чуттєве пізнання існують незалежно одне від іншого.
- 5) все перераховане.

67. Як вважаєте ЯКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ПІЗНАННЯ Є НАЙБІЛЬШ ПРАВИЛЬНИМ:

- 1) активне начало процесу пізнання.
- 2) людина.
- 3) людство.
- 4) пасивне начало процесу пізнання.

68. Як вважаєте що вважає сучасна ГНОСЕОЛОГІЯ:

- 1) те, що світ існує об'єктивно, незалежно від свідомості і бажання людини;
- 2) те, що реально існує лише те, що відображається в свідомості;
- 3) те, що людина може до кінця пізнати все те, що відбувається в об'єктивному світі;
- 4) те, що в силу різних причин людина не здатна створити істинні знання, про те що відбувається в об'єктивному світі.
- 5) все перераховане.

69. Назвіть ОСНОВНІ ЗАКони ДІАЛЕКТИКИ:

- 1) закон справедливості і відносно процесу пізнання;
- 2) справджується тільки закон взаємного переходу якісних і кількісних змін;
- 3) стосуються лише неживої природи;
- 4) стосуються тільки суспільного життя людини.

70. Як вважаєте, ЗГОДА З ЯКИМ СУДЖЕННЯМ НЕ ОЗНАЧАЄ АГНОСТИЦИЗМ?

- 1) людство ніколи не буде знати все про все;
- 2) всі наукові теорії не являються повним та вичерпним знанням про

дійсність;

- 3) в науці існують проблеми що не можуть бути остаточно вирішені;
- 4) з розвитком науки і техніки людство дасть відповідь на всі питання;
- 5) "Річ у собі" принципово не може бути пізнана;
- 6) сі наші знання є лише гіпотезами.

71. Як вважаєте у чому полягає *НАЙВАЖЛИВІША МЕТА ТВОРЧОСТІ*:

- 1) у пошуки невідомого;
- 2) у повторення вже відомого;
- 3) у відкритті нового.

72. Як вважаєте кому належить вислів - *ЛЮДИНА - ЦЕ ПОЛІТИЧНА ТВАРИНА, ЇЇ СУСПІЛЬНА І ПОЛІТИЧНА ПРИРОДА НЕРОЗДІЛЬНІ*:

- 1) Сократу.
- 2) Арістотелю.
- 3) Цицерону.

73. Як вважаєте виберіть філософське тлумачення суспільства:

- 1) це група людей одної професії, які створюють організацію засновану на спільних для них інтересах;
- 2) це формально неорганізована група людей, яка проте має спільні інтереси та цінності (є спільний "стиль життя");
- 3) це географічне утворення, пов'язане воедино правовою системою та має визначене "національне обличчя";
- 4) це сукупність людей та їх взаємовідносин.

74. Як вважаєте що не входить у поняття *"ПРОДУКТИВНІ СИЛИ СУСПІЛЬСТВА"*:

- 1) це люди, озброєні знаннями і навичками праці;
- 2) це знаряддя праці;
- 3) це держава;
- 4) це предмети праці.

75. Як вважаєте, що є головною продуктивною силою:

- 1) людина;
- 2) гаджети;
- 3) електрика.

76. Як вважаєте який елемент структури продуктивних сил розвивається найбільшими темпами:

- 1) предмет праці;
- 2) наряддя праці;
- 3) людські ресурси (робоча сила);
- 4) всі названі елементи розвиваються одночасно.

77. Як вважаєте від чого залежить доля суспільного прогресу у першу чергу:

- 1) від здоров'я нації;
- 2) від контролю людини над природою;
- 3) від самовдосконалення на основі любові до інших людей;
- 4) від ефективного вирішення глобальних проблем;
- 5) всього перерахованого.

78. Як вважаєте, хтو відкрив закон ВИЗНАЧАЛЬНОЇ РОЛІ МАТЕРІАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА:

- 1) Арістотель.
- 2) Г.В.Ф. Гегель.
- 3) О. Конт.
- 4) К. Маркс.

79. Як вважаєте хто ввів термін "ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ" :

- 1) Е. Капп.
- 2) К. Ясперс.
- 3) М. Хайдеггер.

80. Як, на ваш погляд, потрібно розуміти техніку:

- 1) як сукупність технічних пристроїв;
- 2) як сукупність технічних знань;
- 3) техніка включає все, що названо вище.

Рекомендована література

Основна:

1. Петрушенко В. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. Львів : Львівська політехніка, 2019. 596 с.
2. Хамітов Н. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ : КНТ, 2018, 402 с.
3. Філософія: підручник / за ред. Є.Р. Борінштейна. - Одеса: Університет Ушинського, 2021. 350 с.
4. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія / пер. з нім Вахтанга Кебуладзе. Київ : Дух і літера, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2018. 544 с.

Допоміжна:

1. Вінчестер Саймон. Перфекціоністи. Як інженери створили сучасний світ / пер. з англ. Є. Даскал. Харків : Віват, 2019. 448 с.
2. Гьосле В. Кав'ярня мертвих філософів. Київ : Новий Акрополь, 2020. 256 с.
3. Пінкер Стівен. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ : Наш формат, 2019. 560 с.
4. Свааб Дік. Наш творчий мозок / пер. з нім. Святослава Зубченка. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 463 с.
5. Скіннер Кріс. Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного / пер. з англ. Г. Якубовська. Харків : РанокФабула, 2020. 272 с.
6. Скиртач В.М., Алієва О.Г., Мартинов Р.С. Трансформація суб'єкта в клінічному дискурсі філософствування ХХ століття:[моногр.] 2-ге вид., доповн. Слов'янськ: ВЦ «Маторін», 2021.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Сайт Українського філософського фонду <http://www.philosophy.ua>

2. Електронна бібліотека “psylib” (психологія, філософія, релігія, культурологія, методологія та ін.) <http://www.psylib.kiev.ua>
3. Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка <http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html>
4. Баумейстер А. Свобода волі: реальність чи ілюзія?
<https://www.youtube.com/watch?v=7NafybgYvVg&t=1203s>
5. Баумейстер А. Влада ідей та оцінок.
<https://www.youtube.com/watch?v=EBmSynA3GYE>

Енциклопедії і довідники: Короткий довідник з історії філософії.
<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dovi.html>
<http://www.slovnyk.org/Ink/dic.html>

Бібліотеки: <http://www.lib.com.ua/>